

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Debata kolem knihy Street Corner Society
v Journal of Contemporary Ethnography a její
implikace pro metodologii a epistemologii
výzkumu**

Pavel Vejskal

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

**Debata kolem knihy Street Corner Society
v Journal of Contemporary Ethnography a její
implikace pro metodologii a epistemologii
výzkumu**

Pavel Vejskal

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2015

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D za odborné vedení, rady a pomoc při psaní této práce

Obsah

1	ÚVOD	1
2	PŘEDSTAVENÍ KONTEXTU A VÝVOJE SCS	5
	2.1 Kontext výzkumu	6
3	TEORETICKÝ KONTEXT	11
	3.1 Pozitivismus	11
	3.2 Post-pozitivismus a relativismus	12
	3.3 Částečné pravdy a interview society.....	14
	3.4 Sociální výzkum v kontextu postmodernismu	18
	3.5 Slabiny postmodernismu	24
4	METODOLOGIE	29
	4.1 Vymezení pojmu diskurs	29
	4.2 Diskursivní analýza.....	31
	4.3 Kritická diskursivní analýza	31
	4.4 Výzkumný postup a výzkumné otázky.....	33
5	EMPIRICKÁ ANALÝZA DEBATY KOLEM STREET CORNER SOCIETY	36
	5.1 Základní vymezení oblastí neshody mezi Whytem a Boelen .	36
	5.2 Subjektivní versus objektivní pozice a její vliv na konstrukci příběhu	40

5.3	Vztah výzkumníka k informátorům a vstup do jejich komunity	43
5.4	Vztah mezi profilem výzkumníka, jeho ideologií a legitimizací pravdy.....	49
6	ZÁVĚR	61
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	64
8	RESUMÉ	70

1 ÚVOD

Uběhlo již mnoho let od doby, kdy byl vydán sociologický bestseller *Street Corner Society*¹, přesto je toto dílo z mnoha důvodů relevantní v dnešní době nejenom svými zjištěními, ale přesah vlivu je také metodologický a epistemologický. W.F. Whyte byl sociolog známý především pro svou etnologickou studii urbánní sociologie *Street Corner Society* z roku 1943. Průkopník zúčastněného pozorování, který strávil čtyři roky v italské komunitě v Bostonu, kde zkoumal strukturu místních pouličních gangů. V té době byl ve stipendijním programu pro nadějně doktorandy Harvardské univerzity (Whyte 1993a).

W.A. Mariene Boelen se vrátila do Corneville hned několikrát 30-45 let poté co byl ukončen původní Whytův výzkum. Provedla rozhovory s několika aktéry, kteří Whyta znali a s jinými, kteří nikoliv. O svém výzkumu napsala článek, ve kterém mimo jiné zpochybňuje validitu dat a validitu jejich interpretace. Vznáší také námitky ohledně etické stránky výzkumu, konkrétně v oblastech vztahů k obyvatelům Corneville a vztahu k Docovi, Whytovu hlavnímu informátorovi a průvodci (Boelen 1992).

William F. Whyte bezpochyby učinil obrovský přínos nejenom celému žánru etnografie, ale celé sociologii obecně. Vyvrátil mýtus, že kvalitativní výzkum vlastně žádná věda není, a že sociologové neumí psát. Poprvé ukázal, že násilí je ve skutečnosti vysoce strukturované (Richardson 1992: 103). V roce 1992 pak publikovala svoji práci Boelen a v ní se vymezila jako žena, Italka a odstartovala vědecký spor, nebo debatu, která v sobě skrývá potenciál posunout epistemologii etnografického výzkumu kupředu. Já chci prostřednictvím diskursivní analýzy tohoto jedinečného materiálu poukázat na to, s jakými dilematy se musí výzkumník v terénu potýkat a jak je řeší. Pokládám si otázku, jak je možné, že oba aktéři došli k odlišným zjištěním a analyzují konstrukci jejich verze pravdy. Tato práce je zajímavá shrnutím epistemologických

---

¹ Dále jako SCS

procesů a dilemat výzkumníka v terénu, což je velmi citlivá oblast, které se v soudobé epistemologii nelze vyhnout.

Na spor Whyte vs. Boelen pak navazuje celkem 7 behaviorálních vědců, kteří zaujímají dekonstruktivistické pozice, které zachází tak daleko, že se ptají, jestli je vůbec nějaké skutečně objektivní vědecké myšlení možné (Whyte 1993a: 286). Whyte následně vydává ještě několik textů, kde tento dekonstruktivismus konfrontuje. V dubnu 1992 je tomuto problému věnováno celé vydání časopisu *Journal of Contemporary Ethnography*. Analýza se zaměřuje na text Boelen a Whytovy appendixy z knihy SCS.

Jádrem sporu bylo na obecné úrovni především to, jak vypadá pravda. Oba vědci obhajovali svoji pozici, že právě jejich verze příběhu je pravdivá. Další vědci se ke sporu postavili kriticky, etnografii pojali jako literární žánr a zpochybnili možnost objektivního poznání. Postmodernistický přístup, kterým se zabývám ve třetí kapitole, je směr, který je kritický k modernistické epistemologii a zpochybňuje objektivitu vědeckého poznání a validitu zjištění, která jsou produktem konvenčních pozitivistických metod. Přínos celé debaty tkví jednak v konceptualizaci toho, co je etické a co ne. Dále jaká by měla být pozice výzkumníka vůči informátorům a naopak a poslední jaká jsou kritéria kvalitního vědeckého výstupu a interpretace. V rovině konkrétních zjištění bylo ústředním tématem problém, co je základním prvkem sociální struktury v Corneville. Podle Whyta je to mocenská hierarchie gangů. Podle Boelen tradiční italská rodina (Denzin 1992: 122-123).

Spor, který se rozhořel kolem knihy SCS není jediný svého druhu. K podobné epistemologické rozepři na téma: „Kdo má pravdu“ došlo i na poli antropologie, konkrétně se jedná například o výzkum Margaret Mead, který byl pro svoji údajnou zkreslenost a dezinterpretace diskutován Derekem Freemanem. Ten stejně jako Boelen v případě SCS, použil rétoriku, kterou se vymezil vůči Mead a vytvořil tak epistemologickou dichotomii. Tímto sporem pak žila antropologická obec ještě deset let.

Spor byl přenesen i do médií. Články diskutující tato epistemologická dilemata se objevila hned v několika prestižních antropologických žurnálech. Byly napsány dvě knihy. Marshall (1993) věnoval pozornost stylům, jakými byly obě verze napsány. Všimá si odlišných stylů psaní obou textů a jejich stavby. Analyzuje prvky etnografické autority a rétorické prostředky, které oba používají, a popisuje strategii, kterou Freeman použil, aby svoji autoritu posílil a na druhé straně naopak oslabil autoritu Mead (Marshall 1993: 1-2).

Práce se skládá z teoretické a analytické části. V teoretické části nejprve popisují kontext SCS a dále povahu existujících epistemologických přístupů, které jsou určující pro minulé i současné vědecké poznávání. Věnují se jejich přednostem i slabým stránkám, které jsou některými význačnými autory kritizovány. V empirické části takto popsanou epistemologickou teorii používám jako základ pro kritickou diskursivní analýzu epistemologických východisek W. F. Whyta a W. M. Boelen a jejich sporu o pravdivý popis obyvatel amerického Corneville. Analýza je rozdělena do čtyř kapitol. Jedna slouží k charakteristice základních pozic a zbylé tři se již konkrétněji věnují specifickým epistemologickým dilematům. Základem této analýzy je čtvrtá edice knihy „Street Corner Society“ od Whyta (1993b) a text „Street Corner Society: Corneville Revisited“ od Boelen (1992).

Cílem této práce je na tomto konkrétním příkladu vymezit a analyzovat epistemologická úskalí soudobého vědeckého poznání. První tematická oblast, kterou se v této práci zabývám, je, jaký je vztah mezi popisem a realitou, jak jsou vypořádané významy a perspektivy vědců přeneseny do jazyka a vydávány za (ne)objektivní. Oba dva texty byly určitým způsobem vyprodukovány a oba autoři svoje vlastní texty považují za objektivní. Já se však pokouším snahu o objektivitu v tradičním slova smyslu zpochybnit. V první řadě vysvětluji logiku krize objektivity v teoretické části, kde postupuji od tradičního pozitivismu až k jeho postmodernistické kritice. Na základě této logiky analyzuji v kapitole 5.2 oba texty, kde se snažím na jejich příkladu ukázat, jakým směrem se

soudobá věda v chápání objektivitu a způsobů vypovídání o realitě může vydat a jaké možnosti má v současné době.

Dále popisují vztah výzkumníka a informátora. Jaké jsou možné pozice klíčových informátorů ve výzkumu, jak může být informátor aktivní při asistenci vědci, který sbírá data v terénu a jak moc může participovat na výsledné zprávě. Od pozitivismu, v rámci něhož je tento vztah černobílý, se dostáváme až do současné doby, kdy je zpochybněna pasivní mocensky asymetrická pozice informátora a problematizován vstup do terénu vůbec. V kapitole 5.3 pak již konkrétně diskutují na příkladu SCS „správnou“ pozici informátorů v soudobé etnografii.

Třetí důležitou oblastí je pozice, ze které výzkumník mluví, jak podpírá svou autoritu vědce a jakými prostředky legitimizuje svá tvrzení jako „pravdivá“. V kapitole 3.3 nejprve představují koncepci částečných pravd velmi relevantních pro současnou epistemologii a především na základě tohoto teoretického konceptu se pokouším popsat v kapitole 5.4 jakým způsobem „správně“ reflektovat vlastní pravdu, jakou roli ve strategii psaní hraje socio-kulturní původ a ideologie a do jaké míry se obhájení pravdy ne/podařilo aktérům sporu kolem SCS.

Na základě konkrétních slovních obrátů, odkazů, kterými navazují na vytyčený teoretický rámec, rozebírám jejich východiska, akademický kontext, na kterém staví svoji autoritu. Rekonstruuji, jak vypadá jejich verze „pravdy, která je, jak ukazují, postavena na jejich akademickém zázemí, které jim poskytlo jejich unikátní „epistemologickou výbavu“.²

---

² Pojmeme epistemologická výbava mám na mysli především to, jak výzkumníky ovlivnilo akademické vzdělání, kterým prošli. Akademický diskurs nastavuje výzkumníkovi filtry, přes které poznává a popisuje realitu. Jak konkrétně diskurs prostřednictvím osoby výzkumníka umožňuje specifický způsob popisu reality je popsáno v empirické části

2 PŘEDSTAVENÍ KONTEXTU A VÝVOJE SCS

Whyte chtěl již od začátku studovat slum a zajímala ho především sociální struktura. Byl vystudovaným ekonomem, ale postupně se jeho bádání vyvinulo více antropologickým a sociologickým směrem (Madge 1962: 211-212). Sledoval pravidelnosti a vzorce chování v malých sociálních skupinách se speciálním zřetelem na hierarchie. Zajímavé pro něj byly zejména neformální vztahy, tedy ty, které se daly na rozích ulic nebo při hraní bowlingu vyzorovat. Výzkum zahájil tím, že se ubytoval u jedné italské rodiny. Přístup si zajistil přes svého klíčového informátora Doca, který ho představil a dokonce se i naučil trochu italsky, aby ukázal upřímnou snahu se o místních něco dozvědět a odlišil se tak od sociálních pracovníků (Jeřábek 2014: 248, 251-252, 263). Od zahájení výzkumu se jeho zájem postupně dost změnil, ale to je u kvalitativního výzkumu standardní, navíc v té době neměl metodologicky na co přímo navázat (Madge 1962: 224).

Své zážitky si Whyte zpravidla zaznamenal druhý den ráno do zápisníku, kam si psal poznámky (Whyte 1993b: 297). Hlavním závěrem bylo, že Corneville není ani zdaleka tak chaotické, co se týče sociální struktury, jak si většina lidí v té době myslela. Jejich hlavními problémy byly spíše mezigenerační konflikty a neschopnost plně se začlenit do většinové společnosti. V komunitě fungovala spřízněnost, a pokud se imigrant chtěl posunout někam výš v rámci většinové společnosti, nutně to pak pro něj znamenalo přetrhat vazby s domovskou komunitou. Podle Whyta bylo v té době klíčové tuto dvojakost světů rozmělnit, aby se postavení imigrantů změnilo k lepšímu (Whyte 1993b: 272-276, 297).

Vyšly celkem čtyři edice SCS, ve kterých postupně přibývaly appendixy. Ty jsou velmi důležité, protože mapují vývoj Whytova myšlení od původní verze SCS až po rok 92, kdy vyšla 4. edice, ve které již Whyte reflektuje nejnovější kritiku a vymezuje proti ní svou pozici. První edice zahrnovala úpravy pracovní verze, které byly konzultovány s pány Warnerem a Hughesem. Ve druhé edici z roku 1955 přibyl appendix A, ve

kterém Whyte rozepsal metody a osobní zkušenosti ze života v Corneville. Ve třetí edici z roku 1981 byla rozšířena sekce Corneville revisited a byly popsány životní osudy některých hlavních postav až do roku 1980. Krátce byly popsány změny v lokalitě a především byla odhalena pravá identita některých postav a lokalita byla identifikována jako Boston's North End. V appendixu B popisuje Orlandella společnou práci s Whytem ze svého pohledu a jak mu participace na výzkumu pomohla v jeho osobním životě. Ve čtvrté a poslední edici z roku 1992 doplnil appendix A o sekci „Revisiting SCS after 50 years“. Důvodem proč tato doplněná edice vznikla, byl náhlý nárůst zájmu o SCS, kdy v roce 1991 vznikla kniha Reframing Organizational Structure, kde hlavní část byla věnována appendixu, kde Whyte popsal metody a své zkušenosti jakožto exemplárnímu příkladu toho, jak by se měl výzkum sociální struktury provádět. Následovaly 4 eseje behaviorálních vědců, na které Whyte odpověděl. V dubnu 1992 pak bylo celé číslo časopisu Journal of Contemporary Ethnography věnováno SCS. Hlavním článkem tohoto čísla byla esej od Boelen, která provedla replikaci výzkumu, na základě které Whyta tvrdě kritizovala za zkreslená zjištění a porušení profesionální etiky. Na to Whyte zareagoval dalším esejem a celá diskuze je zakončena třemi eseji od behavioralistů (Whyte 1993b: xii-xiii).

V následující kapitole se budu věnovat širšímu akademicko-společenskému kontextu celého výzkumu, jehož pochopení je důležité pro rozpletení logiky celé debaty, neboť socio-kulturní kontext jejich aktérů v ní hraje ústřední roli.

2.1 Kontext výzkumu

Whyte si byl vědom rasistického rázu dobového akademického diskursu a dokonce se i nepřilíživě úspěšně pokoušel o reformu společenského nastavení na kampusu své univerzity. V appendixu A popisuje, jak se cítil během svého prvního kontaktu s Corneville zahanben už jenom svojí přítomností na místě, či jak díky svému původu cítil dluh ze strany bílé třídy a měl tendenci zasadit se o pozitivní změnu postavení

imigrantů z Itálie (Whyte 1993b: 279-283). Sociologové v té době vnímali slum jako dezorganizovanou komunitu, avšak Whyte přišel s pravým opakem (Jeřábek 2014: 253). Corneville vypadalo jako lokalita dobrá ke zkoumání, protože tam byly stopy praktik placené ochrany (racketeering). Literatury bylo k dispozici poskrovnu. Mohl se sice lehce inspirovat studií Middletown, ale ta se víc zabývala sociálními problémy než samotným systémem, a tak Whyte, ač ovlivněn chicagskou školou, musel metodologicky improvizovat. V prvním appendixu popisuje, jak velkou roli pro něj hrál od začátku jeho vlastní původ (Madge 1962: 210-213).

Byla to právě chicagská škola, která začala prosazovat větší propojení sběru dat (dokumenty, biografie, pozorování) s teoretickými východisky, což začalo vydáním studie *The City*. Zkoumali komunity v Chicagu s problémy tohoto města ve 20. a 30. letech 20. století optikou symbolického interakcionismu. Začleňování imigrantů a kriminalita mladistvých byla horkými tématy, a tak je Whytova touha zkoumat slum pochopitelná. Tato škola do značné míry udávala ve Whytově době směr sociologie jako vědy. Charakteristická byla snahou o „objektivní poznání povahy společnosti a sociální organizace“ (Petrušek, Miltová, Vodáková 2000: 58-59).

Předsudky a diskriminace většinové americké společnosti a jejích institucí proti imigrantům vždy byly a jsou nedílnou součástí každodenních zkušeností, které imigranti zažívají. Na rozdíl od současnosti v době výzkumu SCS byli imigranti z jižní a východní Evropy považováni za „jiné“ a „rasově méně kvalitní“. Dnes už jsou považovány tyto skupiny za „přirozeně bílé“. Na začátku 20. století měl koncept rasy širší význam. V akademické sféře byly široce rozšířeny rasové teorie a veřejnému mínění rodilých Američanů dominoval názor, že skupiny, které jsou dnes považovány za „bílé“ se rasově od bílých liší charakteristikami fyzického vzhledu a bylo všeobecně přijímaným faktem, že mentální dovednosti jsou geneticky dané a v tomto ohledu byla za nejlepší považovaná „skandinávská rasa“. Imigranti z jižní a východní Evropy i jejich děti, které se již narodily v Americe, byly považovány za rasově (nejen z hlediska národnosti nebo etnicity) podřadné vůči anglosaským a jiným

severozápadním evropským skupinám. Věřilo se, že Slované jsou imunní na některé druhy špíny, a že přežijí i to, co by běžného bílého člověka zabilo. Italové se svým tmavším odstínem pleti byli považováni více za černochoy než bělochy. Tyto rasistické výroky byly veřejně šířeny respektovanými veřejnými autoritami v rámci takových institucí, jako je kongres, Harvardská univerzita, nebo institucemi pro průzkum veřejného mínění. Právě tyto předsudky byly významnou bariérou, která bránila bližšímu propojení imigrantů z východní a jižní Evropy s rodilými Američany (Morawska 2009: 21-22).

Whytova práce byla jedna z prvních, která ukázala sílu zúčastněného pozorování a přímých rozhovorů s informátory. Do té doby se jednalo o okrajovou metodu, která byla považována více za literární žánr než vědu a hlavně byla považována v návaznosti na chicagskou školu za nepřesnou. Pro popsání vyloučených skupin obyvatel, jako byly například právě italští imigranti, však byla nedocenitelná. To se týkalo zejména ilegálních aktivit, do kterých se pronikalo jinak jen velmi těžko a ukazovala se tak jejich organizovanost a racionalitu, byť v očích většinové společnosti to tak nevypadalo (Francis, Hester 2004: 22).

Každá imigrantská vlna se vyznačuje jistými specifickými charakteristikami, které ji odlišují od majoritní společnosti. Středomoří bylo jakožto zdroj migrace z ekonomického hlediska v době SCS ještě periferie či semi-periferie. V dnešní době už bychom Itálii označili spíše za jadrový stát. Z hlediska struktury vzdělání a kvalifikace na tom nebyli přistěhovalci v této době příliš dobře, jednalo o převážně o lidi s nízkým stupněm vzdělání a slabou nebo žádnou odbornou kvalifikací. Po usazení jsou imigranti v kontaktu s domovskou zemí a pomáhají dalším lidem v příchodu do USA. Vytvářejí se tak sociální podpůrné sítě, což vede k tomu, že vznikají specifické lokality, které jsou hustě obydlené imigranty. Prakticky jediný způsob jak se v této době začlenit do většinové společnosti bylo bydlet v rámci komunit etnika z daného státu. V neprospěch imigrantů hovořily askriptivní sociokulturní charakteristiky domovského národa a nízký lidský kapitál. Tato etnika měla dříve silnou

tendenci uchovat si zvyky, jazyk a kulturu z domovské země (Morawska 2009: 11-13, 17-19).

Tito „tmaví běloši“, jak je označovala americká média, se začali „stávat bílými“ až ve chvíli, kdy se začali kulturně amerikanizovat skrze ztrátu akcentu, anglikanizaci jmen a všeobecným přijetím mainstreamového amerického životního stylu. Prvním imigrantům chyběly schopnosti pro vzestupnou mobilitu v urbánně-industriální společnosti. Pocházeli z chudých poměrů, které je nepřipravily na úspěch v takovém typu společnosti. Navíc pocházeli z post-feudálních států a měli vštípeno, že je „přirozené“, že mají poněkud omezené možnosti a některá práva. Mnoho lidí z východní a jižní Evropy přišlo do Ameriky s tím, že se jednou do svých rodných vesnic vrátí, což byl další faktor, který brzdil jejich asimilaci do americké společnosti. Veřejný politický diskurs byl otevřeně nacionalistický a proticizinecký, což integraci imigrantů také příliš nepomáhalo (Morawska 2009: 22-23, 25-26).

Pro většinovou společnost byli imigranti kulturně podřadní, nezajímaví a potenciálně nebezpeční a neexistovaly zákony ani občanská sdružení, která by chránila práva imigrantů, jakožto lidí, kteří se narodili mimo USA. Důsledkem bylo, že zůstávali ve svých uzavřených komunitách. Z hlediska genderových rolí si tyto národy (Italové jsou typickým příkladem) s sebou do USA přivezli habituální reprezentace, které byly přehrávány v každodenních interakcích ženy=soukromá sféra, muži=veřejný prostor. Nicméně v USA byli konfrontováni s reprezentacemi žen, které jsou aktivní ve veřejném prostoru a mají rovný přístup ke vzdělání, objevují se v médiích a mají stejný status před zákonem (Morawska 2009: 28-30).

V následující části budu diskutovat vývoj teoretických východisek v průběhu času, protože díky značnému časovému rozestupu došlo mezi jednotlivými verzemi ke značnému posunu vnímání „správné“ pozice výzkumníka, ze které hovoří, a jak jsme se posunuli od hledání objektivní pravdy v terénu k pluralitě pravd. Byla zpochybněna empirická přesnost zjištění a rozhodně došlo i posunu socio-kulturního kontextu. O popis

výchozí společenské situace ve 30. a 40. letech jsem se snažil v této kapitole

3 TEORETICKÝ KONTEXT

3.1 Pozitivismus

Whyta můžeme v době, kdy prováděl výzkum považovat za pozitivistu. Co však pro Whyta a jeho vztahu k výzkumu mohlo znamenat, když o něm hovoříme jako o zarytém pozitivistovi? Pozitivismus je založený na myšlence, že empirismus musí vést k pozitivní znalosti. Pozitivisté věří, že pravé poznání je založeno na přímé zkušenosti, která se stává ze sociálních faktů a je co nejvíce očištěna od subjektivity, což je zajištěno etnografem. Vychází tedy premis, že realita se dá objektivně interpretovat. Výzkumník jakožto subjekt musí zůstat oddělen od jakýchkoliv reprezentací zkoumaných objektů. Generalizace týkající se objektů výzkumu jsou nezávislé na situačních nebo jiných dočasných omezeních a jsou univerzálně zobecnitelná. Pro každý sociální jev musí existovat příčina a jejich analýza je objektivní a neovlivněná hodnotami (Madison 2005: 12)

Guba a Lincoln (1994) definují pozitivismus jako přístup, který ověřuje fakta, která se dají převést do matematických vzorců a modelů. Pozitivismu se často říká „naivní realismus“. Je to z toho důvodu, že pozitivisté věří, že pravda leží v terénu a dá se vyčerpávajícím způsobem objevit, popsat a vysvětlit, tím je možné jevy předpovídat a do značné míry je tak ovládat. S tím jak se množství vědeckého poznání kumuluje v čase, schopnost předpovídat a ovládat roste. Předpokládá se existence nezávislé vnější objektivní reality a generalizace, které jsou na ní založené, jsou nezávislé na čase a kontextu, což je odpůrci považováno za velmi redukcionistické a deterministické (Guba, Lincoln 1994: 106).

Limitace „tvrdých“ dat, se kterými pracuje pozitivismus, spočívá v tom, že lidské chování není na rozdíl od pevných fyzických objektů příliš smysluplné bez znalosti kontextu, významů a motivací, které se s ním pojí. Pro porozumění je vhodné doplnit modely kvalitativními daty, která mohou pomoci pochopit právě tyto kontexty, významy a motivace jednání.

K tomu, aby takové porozumění bylo vůbec možné, je třeba zaujmout emic perspektivu tzn. stát se insiderem ve zkoumané populaci a pochopit tak „druhé“, jejich životy a perspektivy (Guba, Lincoln 1994: 106). Poukázáním na tyto slabiny a zohledněním kvalitativních dat se dostaneme v následující kapitole k post-positivismu, což je pozice, ze které Boelen Whyta kritizuje. Boelen (1992) stále předpokládá ve výzkumu možnost objektivního poznání, ale poukazuje na důležitost insider perspektivy a znalost lokálního kontextu, což objektivní relativizuje (Boelen 1992: 13).

3.2 Post-positivismus a relativismus

Madison (2005) hovoří o „post-positivistickém obratu“, někdy nazývaném postmodernistický obrat a kritizuje principy pozitivismu. Právě vymezení se vůči pozitivismu je klíčové pro pochopení mechanismu, jak celá debata vznikla. Pozitivistické hledání objektivity, předpovědi, příčiny/efektu, a generalizací je nahrazeno rozlišováním a uvažováním v kontextu subjektivních lidských zkušeností, možností a „pravdivých“ prohlášení, interpretací zatíženými hodnotami, unikátnosti kontextů a jazykových dialektů jakožto nosného analytického rámce (Madison 2005: 12)

„Perspektivismus je v dnešní době převládající způsob, jak uchopovat epistemologii. Zastánci tohoto přístupu prosazují, že veškeré poznání je nutně perspektivní povahy a veškeré snahy o hodnocení vždy patří do určitého rámce. Podle perspektivismu poznávající nikdy nenazírají realitu přímo, tak jak je, ale mají svá vlastní hlediska a předsudky“ (Fay 2008: 93).

V tomto kontextu Whyte ve své odpovědi na kritiku připouští, že v dané době byla linie mezi objektivním a subjektivním namalována příliš přímočaře a vztah mezi objektivním a subjektivním ve skutečnosti není zase až tak jednoduchý (Whyte 1993a: 293). Pozitivismus chce hypotézu potvrdit a podaří-li se, tak je hypotéza pravdivá. U post-

pozitivismu je hypotéza platná do té doby, než se ji podaří falzifikovat. Zůstává však vědec, který se snaží být hodnotově neutrální i důraz na objektivitu, byť s tou limitací, že je třeba zasadit „objektivní“ poznatky do jistého rámce, který vyčerpávající poznání objektivní reality neumožňuje. Přesto však i tento přístup počítá s tím, že objektivní realita existuje (Guba, Lincoln 1994: 112). Whyte zastává názor, že je v pořádku si z pozorovaného prostředí vybrat jen to, co je pro pozorovatele důležité. Výzkumník následuje konkrétní vzorec, kterého se drží, aby jeho výstup měl koherentní charakter. Jinak by se jednalo o nesourodá data bez možnosti ucelené interpretace. Tato myšlenka hájí epistemologickou diverzitu a umožňuje připustit zaměřit se v terénu na různé aspekty sociální reality dle zájmu pozorovatele a považovat různé výstupy za stejně platné. Nepopírá však zcela principy pozitivismu (Whyte 1993a: 293).

Zajdeme-li ještě o úroveň dál. Dostaneme se k relativismu. Fay (2008) ho definuje takto: „Možnost alternativních a soupeřících konceptuálních schémat dláždí cestu k přeměně perspektivismu z poměrně neškodné filosofické pozice v něco velmi provokativního a důsažného. Perspektivismus spojený s trváním na zásadní konceptuální odlišnosti v sobě obsahuje zárodek relativismu“ (Fay 2008: 99). Relativismus předpokládá, že názor jiného člověka je stejně hodnotný jako ten můj, a to již bez ohledu na to do jaké míry se shodneme. Tím vzniká pole pro kritickou diskuzi, ve kterém se není možné domáhat práva na určení jedné autority, která je ta jediná pravdivá (Boudon 2011: 16).

Vezmeme-li dva různé přístupy a dovedeme jejich souboj do krajnosti, tak se dostaneme do slepé uličky. Chceme-li srovnávat, tak „paradigmata musí být ze stejné reality a musí mít dostatečně podobný slovník a zásady zkoumání jinak se navzájem konkurovat nemohou. Dalo by se říci, že konflikt mezi paradigmaty předpokládá základní shodu v jejich pozadí“. Pokud Whyte a Boelen zkoumali každý jiné aspekty reality a navíc v jiné době, lze pochybovat o jejich souměřitelnosti. Těžko o někom říct, že se pohybuje ve stejné oblasti a přitom je úplně. „Právě to

ale relativismus tvrdí: jiní prý mohou žít a pracovat v zásadě odlišných konceptuálních schématech, která jsou nesouměřitelná“ a přesto o nich lze něco vypovědět. Tedy dvě vysvětlení mohou stát existovat sebe a nemusí být vzájemně souměřitelná na to, aby mohla být porovnávána, nebo lépe- vzájemně se doplnit (Fay 2008: 106).

Jak je možná existence více plnohodnotných vysvětlení vedle sebe, se rozepisují v následující kapitole. Myšlenku relativismu rozvíjím dále do roviny, jak vzniká etnografický text a jak je v něm autorovi dovoleno vytvořit svůj příběh vedle jiných.

3.3 Částečné pravdy a interview society

Jak upozorňuje Clifford (1986) ve svém eseji „Partial Truth“ žijeme v kultuře, která své poznání ukládá a reprodukuje psanou formou jsme tedy „writing culture“. Psaní bylo v sociálně-vědním výzkumu redukováno na pouhou metodu- sepisování poznámek a vytváření map. Tato ideologie se však postupně rozpadá. Věda je historický a lingvistický proces. Akademický a literární žánr je neoddělitelný, byť Boelen (1992) Whytovi literární sklony vyčítá. Whyte (1993a) sám sebe zařadil jako sociálního a kulturního antropologa, ale kniha samotná je uznávána jako sociologická klasika (Whyte 1993a: 286). Písemné popisování kultury má experimentální a etickou rovinu. Písemný projev není jen pouhým textem. Etnografie má mnoho významových rovin, mezi kterými je definována. Vznikají otázky, jak je etnografie propojena s civilizacemi, kulturami, třídami, ras a genderů. Etnografie rekóduje a dekóduje sociální realitu a procesy, které se v ní dějí, její diversitu. Etnografie je interdisciplinární fenomén, který zasahuje do všech oborů, pro které je kultura relevantní předmět zájmu. Etnografické psaní je dynamické a prochází neustálým vývojem (Clifford 1986: 2-3).

Sepsanému poznání však musí předcházet sdílená biografie a ta se stává sdílenou zkušeností především v kontextu něčeho, čemu Silverman

a Atkinson (1998) říkají „interview society³“. Poukazují na to, že současní kvalitativně zaměření sociologové a antropologové vkládají své naděje do rozhovoru, jakožto primárního zdroje dat, protože nese příslib autentického vhledu do duše člověka a umožňuje vyváženou interakci, která zprostředkuje vzájemné porozumění, což jiné metody tak dokonale neumožňují. Zkušenostní vjem se povýšil na autentický, z toho pak plyne nekritická oslava subjektivity. Biografie, která vzniká, je sice osobitým (subjektivním) výtvozem výzkumníka, avšak tato interpretace je výsledkem tvůrčí akce účastníků rozhovoru a je sestavena za pomoci významových kategorií a výrazových prostředků převzatých z terénu (Silverman, Atkinson 1998: 1-3). Richardson (1992) hovoří o strategii psaní a je fascinována možností porovnat dvě odlišné verze příběhu z perspektivy muže a ženy odlišného původu a v odlišné době. V případě Boelen bylo psaní založeno na emocích a text je ilustrativním příkladem úskalí postmoderní a feministické kritiky (Richardson 1992: 105-106).

Denzin (1992) uvádí dokonce, že bychom se měli zeptat sami sebe, zda vůbec chceme sociálně-vědní poznání v pozitivistické formě ještě udržovat. Pokud bychom měli nějaký přínos vidět, tak v tom, že tato debata ukazuje rozpory a nedokonalosti epistemologie založené na pozitivistických základech (Denzin 1992: 130-131).

Antropologové jako Clifford Geertz, Mary Douglas, Claud Levi-Strauss se aktivně zajímali o literární teorii a praxi. Různými způsoby tak rozmazávali hranici mezi literárním a vědeckým žánrem. Disponují dvojí identitou, jsou jak vědci, tak spisovatelé. Tyto identity však byly až do určité doby striktně odděleny. Způsoby písemného projevu ovlivňují poznání. Metafory a způsoby vyprávění ovlivňují výzkum už do prvních okamžiků. Etnografie je díky tomu až téměř uměním, které poznává kulturní fenomény určitými způsoby, a tyto způsoby ovlivňují podobu celého výzkumu. Propojení vědy a literatury se zdá být natolik vše prostupující na všech úrovních poznání, že už v podstatě není možné tyto dimenze oddělit. Tyto myšlenky vedou k určité dezintegraci žánru (ve

---

³ Společnost, která je prodchnuta vírou, že rozhovor dokáže odhalit pravé, osobní, soukromé „Já“ subjektu (Atkinson, Silverman 1998: 7)

smyslu jeho vymezení), která je součástí etnografického vývoje. Etnografie je mnohdy nazývána fikcí. Toto slovo však jich ztratilo svou konotaci falešnosti nebo něčeho, co je opakem pravdy. Spíše odkazuje na exkluzivitu historického a kulturního okamžiku. Dobré etnografie jsou nazývány „čistou fikcí“, což mění objektivní pravdu na „pouhou subjektivní konstrukci“ (Clifford 1986: 4-5).

Tato extrémní pozice je Whytem nazývána slepou uličkou (Whyte 1993b: 279-283). V Crapanzově pojetí je pravda poznamenaná rétorikou vypravěče, který nikdy neříká celou pravdu. Každý vypravěč je nějakým způsobem selektivní. Nikdo do výzkumné zprávy nenapíše všechno. Etnograf nikdy nemůže popsat kompletní historický a kulturní kontext. Věci, které do takového kontextu spadají a jsou pro předmět zájmu relevantní, nejsou uvedeny. I ta nejlepší etnografie je souborem metafor a alegorií, které jsou vytvářeny v rámci rétoricko-kulturních systémů způsobů, které nemůže autor mít pod kontrolou. Díky tomu vzniká něco, čemu Clifford říká „partial truth“- částečné pravdy. Žádný popis reality, žádné vyprávění není nikdy kompletní a úplné. Tento problém poznání neznemožňuje, jen je potřeba sebereflexe výzkumníka, který si uvědomí svoji pozici a porozumí vnějším i vlastním vnitřním limitům, které mu znemožňují vytvořit a poznat úplnou pravdu. Pak může vzniknout ceněnou etnografií, která je částečnou pravdou (Clifford 1986: 6-7).

Velkou chybou je vnímat tento spor o pravdu binárně. To, že neměl v něčem pravdu Whyte, neznamena hned, že ji měla Boelen. Snaha vidět spor o pravdivost černobíle nám zavírá přístup k pochopení, z jaké pozice mluvili (Boudon 2011: 38).

Boelen zachránila obyvatele Corneville od jednoho velkého vyprávění jen proto, aby je namočila do svého vlastního. Vzhledem k tónu debaty se nabízí domněnka, že o obyvatele samotné vlastně vůbec nejde a skutečné jádro sporu tkví v tom, kdo měl pravdu a s tím je spojeno, kdo hovořil z jaké pozice. Oba dva vědci zkonstruovali svoji vlastní verzi. Ani jeden z nich zřejmě nelhal, jen byl selektivní a vytvořil vlastní pohled. Původ toho, co výzkumníka nutí si vybírat důkazy, které potvrzují jeho

pohled, však musíme hledat spíše v emoční než racionální stránce osobnosti člověka (Levy 1984: 88-89).

Zkoumání subjektů a jejich komunit je v současné vědě ošidné. Pohybujeme se ve věku nejistoty. Zpochybnili jsme možnost objektivního poznání a pravidla výzkumů a výzkumníků, kteří je provádějí, jsou složitě vyjednávána. To vytváří epistemologické výzvy pro výzkum, skrze které se pokoušíme z různých pozic tuto nejistotu rozptýlit. To vytváří nové metodologie, epistemologické přístupy a revize způsobů jak výzkum provádět. Touha po novém vědeckém poznání a technologii otevírá nové možnosti toho, jak lze chápat, co je vědecky možné a eticky akceptovatelné. Dobrým příkladem je mimo zde diskutovanou etnografii například oblast genetického inženýrství nebo honba za lidským genomem. Tyto oblasti mají pak vliv i na oblast kvalitativního výzkumu (Smith 2005: 102-103).

V produkovaných textech vznikají díky „částečnosti pravdy“ možné rozpory, nepřesnosti, které vynášejí etické aspekty výzkumu, které by rovněž měly být předmětem reflexe výzkumníka. Diskursivní aspekty kulturních reprezentací nesměřují epistemologickou pozornost ke kulturním textům samotným, ale ke způsobům jejich produkce. Různé způsoby psaní se řídí různými pravidly v rámci daného diskursu. Při čtení textu si tak pokládáme otázky: Kdo mluví? Kdo píše? Kdy a kde? S kým a pro koho? Pod jakými institucionálními a historickými tlaky? V klasické etnografii byl hlas autora manifestní. Dnes už se hranice mezi objektivním poznáním a subjektivní perspektivou autora v textech stírá. Etnograf už není pouze zúčastněným pozorovatelem, který jen popisuje a interpretuje. Najednou se pozorovatel stává středem pozornosti a způsoby či strategie, které používá k popisu a poznání, se dostávají z dříve marginální pozice do centra zájmu současné vědy. Etnografie už není věcí reprezentace světa, ale diskursu. Diskurs výzkumníka se dostává do dialogu s diskursem informátorů (Clifford 1986: 13-14).

V následující kapitole se budu věnovat širokému pojmu postmodernismus a jeho roli v debatě, neboť postmodernismus je soubor

myšlenek, který umožňuje kritizovat a zpochybňovat pozici výzkumníka v případě velkých vyprávění. Byť jak jsem již naznačil, o velké vyprávění se pokoušejí oba aktéři.

3.4 Sociální výzkum v kontextu postmodernismu

Postmodernismus je významnou součástí kritiky konvenčního uvažování o studiu sociálních fenoménů. Je ve své podstatě souborem různých názorů a odlišných úhlů pohledu. Díky tomuto stylu myšlení celá debata vznikla a problematizovala se, a to zejména z toho důvodu, že postmodernismus je možné chápat různě, respektive až selektivně. Z jedné strany se k němu dá přistupovat jako k metodologické kritice, která zpochybňuje relevantnost ambicí na hledání pravdy a porozumění v klasickém kvalitativním a kvantitativním výzkumu. Pod záštitou tohoto směru se však ukrývá celý intelektuální proud, jehož hlavním zájmem nejsou pouze metodologická úskalí sociálního výzkumu, ale reprezentuje paradigma, které novým způsobem uchopuje základní pilíře sociálního výzkumu, kterými jsou, jak přemýšlíme o jazyce, racionalitě, pravdě, jednotlivcích, společnosti a různých institucích. Tento záběr široce přesahuje pouhé problémy ohledně metody a empirie a je pro ně silně relevantní (Alvesson 2002: 10). Jeho zásadní součástí je relativismus, o jehož definici jsem se snažil v předchozích kapitolách (Boudon 2011:30). Ve světle těchto kritik si pak můžeme položit otázku, jestli je antropologie ještě věda nebo spíše už fikce. Whyte i Boelen byli přesvědčeni, že jejich přístup byl vědecký a zjištění validní. Postmodernismus toto přesvědčení problematizuje (Levy 1984 : 91).

Alvesson vidí především dva nosné aspekty, které postmodernismus definují. Prvním z nich je problém „standardizace a stability proti fluiditě, nekoherentnosti a kontradikcí významů“, konkrétně především v jazyce. Druhým významem je „problematizace definice standardu v sociálních normách“. (Alvesson 2002: 19-20).

Postmodernismus se vyznačuje nedůvěrou vůči velkým vyprávěním a skepticismem, odklonem ke komputelizaci vědění, což podporuje

příklon k relativismu a lokalizaci vědění. Z toho vyplývá, že záleží ze všeho nejvíce na tom, kdo a z jaké pozice o realitě vypovídá, a že teorie jsou interpretacemi, nikoliv objektivním věděním (Boudon 2011: 10-11, 30).

V kontextu etnografie však není cílem absolutní poznání, ale jeho spolehlivost v rámci nějakých mezí. Sociální vědy nemohou být srovnávány s přírodními vědami na poli absolutní validity, ale při zasazení do správného kontextu mohou skvěle popsat mezilidské interakce. Takto vyprodukovaná znalost je více interpretativní než pozivistická, protože znalost by měla být odosobněná, ale v tomto případě záleží na tom, kdo ji vyprodukoval. Etnografie má totiž také sociální a politický rozměr (Carrithers et. al. 1990: 263)

Modernistická epistemologie pracuje s předpokladem, že nezáleží, kdo sbírá data, a pak vypráví příběh. Tento předpoklad implikuje, že každý může teoreticky dojít ke stejným závěrům, pokud mu v tom nebudou bránit osobní limity poznávacích kapacit (Harding 1991: 51). To však není podstatou etnografie, její podstatou je porozumět a interpretovat ne objasňovat a hledat pravdu (Carrithers et. al. 1990: 264).

V tradičních strukturách byla definice toho, co je věda a co je pro takovou vědu přínosem určeno dobovými vědeckými elitami a společnostmi. Tedy vědou je to, o čem řekneme, že je to vědou. (Harding 1991: 27). Věda je vždy nezbytně tvarována podle sociálních parametrů, jenom tento poměrně jednoduchý předpoklad, byl ještě před několika dekádami pro filozofii vědy nepředstavitelný. Studenti vědy všech oborů by si mohli (měli) být tohoto faktu vědomi, aby byli obeznámeni s tím, jak jejich vědění vzniká a uměli odhadnout jeho možné důsledky. Podle univerzalistického pohledu si může věda dovolit nehledět na sociální nebo etnický původ výzkumníka, protože její metoda je natolik validní, že ji tato identita nemůže nijak ovlivnit ani hodnotově vychýlit, takže si může věda dovolit být takto tolerantní a nerozlišovat. Historie však ukazuje na mnoha příkladech, že identita vědce a jeho hodnoty jsou pro vědecký výstup a

jeho důsledky velmi důležité a nesmí být zcela opomíjeny. Zdroje, které výzkumem vznikají, často pomohou málo početné elitě a někdy jsou přímo využity k vykořisťování mnoha lidí (Harding 1991: 31-32). Věda je nevyhnutelně patriarchální povahy a slouží k tomu, aby si privilegovaní dané doby udrželi moc. Na příkladu debaty kolem SCS je to dobře vidět, neboť, jak jsem již výše naznačil, Whyte si byl bariéry mezi imigranty a bílou střední třídou vědom. Objektivní zásady akademických debat ve vědě mají pouze zakrýt její ideologický charakter (Nagl-Docekal 2007: 180; Whyte 1993b: 274).

Věda by měla dávat stejný prostor k diskuzi lidem všeho postavení, aby jejich potřeby a snahy jedné skupiny nebyly stanoveny jako standard kvality pro vědecké myšlení. Být členem nějaké zvýhodněné skupiny je epistemologická a vědecká výhoda tím více, čím je věda androcentričtější. Každá skupina totiž může přinést cenné poznatky a pohledy do debaty ze svých unikátních historických perspektiv (Harding 1991: 12-13). Díky uvědomění si této lepší startovní pozice je možné definitivně přistupovat ve sporu o pravdu v SCS k Whytově i Boelen verzi jako k apriori rovnocenným a neklást důraz na to, kdo z nich dvou měl víc pravdu.

Tyto kritické myšlenky míří proti základům západního myšlení, především proti dominantním verzím sociální teorie a politiky. Postmodernismus je reakcí na to, čemu se říká modernismus, který je součástí osvícení, které prosazuje myšlenku, že je možné skrze racionalitu a intervence založené na objektivním poznání zbavit se předsudků, pověr, „falešných“ autorit, chudoby a jiných forem utrpení a útlaku. V kontextu těchto myšlenek je možné sociální život racionalizovat a vytvořit tak lepší svět. Pozitivismus je ve svých různých formách vyjádřením tohoto přístupu ve společnosti, na úrovni institucí a politiky je možné ho spatřovat ve snahách o sociální inženýrství. Klíčovými elementy modernismu jsou pojmy jako: kontrola, měření, analýza, kauzalita, logika, pořádek, autorita a pokrok. Modernismus je obecným kulturním zaměřením, které zasahuje do všech oblastí života společnosti

(Alvesson 2002: 10-12). Soudobá věda je politickým polem, na kterém mezi sebou zápolí skupiny o sociální, informační, ekonomické a technologické zdroje, které věda může nabídnout (Harding 1991: 10-11).

Modernismus naznačuje, že svět je založen na základech zdravého rozumu. Jazyk je nástrojem, který používáme k vypovídání o realitě. Tyto předpoklady umožnily legitimizaci a vznik velkých vyprávění. Nicméně postmodernisté akceptovali rozkol mezi jazykovým popisem a realitou. Na základě odhalení tohoto rozkolu je možné kritizovat modernistickou vědu za to, že se stala legitimizačním nástrojem moci k útlaku „druhých“ (Taket, White: 1993: 869).

Stejně prvky definují modernismus i v rámci vědy a filozofie. Postmodernismus je kritickou reakcí na rostoucí skepticismus ohledně tohoto typu myšlení. Pro některé je postmodernistický obrat zdůrazněním myšlenky, že realita je sociálně konstruovaná, v kontrastu k fixním identitám. Pravdy jsou částečné oproti modernistickému předpokladu objektivní reality. Na vztah mezi modernitou a postmodernitou existují různé názory. Buď můžeme vidět postmodernismus jako druh reakce na modernismus, nebo je možné považovat ho za další vývojový stupeň, který se z modernity vyvinul. V každém případě je postmodernismus silnou výzvou pro snahy empiricky pochopit realitu a nutí nás přehodnotit, co výzkumník v terénu vlastně dělá a vidí. Postmodernismus zahrnuje celou řadu problémů a oblastí a nemusí být nutně vždy úplně jasné, z jaké epistemologie a logiky autor vychází (Alvesson 2002: 10-12). Každé vědecké poznání je totiž za všech okolností sociálně situované. Vůbec nemusí platit premisa, že pozorovatel a pozorovaný se vyskytují ve stejném sociálním poli. Každá produkovaná vědomost je částečná a nikdy není neutrální, proto je výzvou ukázat jakým je způsobem je tato znalost konstruována a vydávána za zdánlivě objektivní. Do hry vstupují třídní, genderové a etnické rozdíly, které ovlivňují epistemologii (Harding 1991: 11-12).

Věda je neodmyslitelně spjata s ekonomickou základnou západních států a je zásadním sociálním problémem. S tímto přístupem je pak vhodné podrobit západní vědu kritické diskuzi o jejím směřování, účelu a etické rovině. Vzniká jakási vědecká „kontrakultura“. Feministická diskuze se zaměřuje na oblasti historie vědy, formální a neformální instituce, legitimizace nesprávných hodnot, třídní struktury vědy, sociologie vědění, filozofie vědy a další, tradiční racionalismus s empirismem stejně jako postmodernismus Michela Foucalta nebo Francois Lyotarda poskytují mnoho materiálu a námětů pro epistemologickou diskuzi o směřování vědy (Harding 1991: 4, 6, 8).

Postmodernistický obrat znamenal velkou debatu na teoretické úrovni, ale pro terénní výzkum a zásady jeho provedení jsou důležité i praktické aspekty postmodernistických teorií a právě spor ohledně SCS je skvělým materiálem, na kterém se mimo teorie dají skvěle diskutovat i úskalí praktických aspektů výzkumu. Samotná definice toho, co je to vlastně postmodernismus, je problematická, protože podstata tohoto přístupu spočívá ve vyhýbání se jasným a jednoznačným definicím. V tom však spočívá jeho síla. Postmodernismus je ceněn pro svůj kritický přístup k modernismu a jeho jednoznačným definicím. Význam slov a sociálních jevů není objektivní, ale je vyjednáván mezi soutěžícími diskursy, z nichž jeden zvítězí. Postmodernistické přístupy legitimitu takovýchto „vítězství“ zpochybňují (Alvesson 2002: 19).

Věda zaujímá takovou pozici ve veřejném prostoru, že žádný jednotlivec nebo instituce nejsou přímo zodpovědní za podobu vědy. Vytvořili jsme „monstrum“, které nikdo plně neovládá. Dosáhlo se toho oddělením čistého vědeckého poznání od oblastí technologie a aplikované vědy. Kritika takových praktik pochází jednak od feminismů dále od environmentálních hnutí a svým způsobem také od postmoderních vědců, kteří kritizují filozofii dosavadního vědeckého poznání. Problémem, který identifikují, nejsou jenom konkrétní teorie, metody a instituce, ale také něco, co se mnohem hůře uchopuje- západní kulturně ustavený světonázor, který určuje základní pravidla toho, jak

chápeme v naší společnosti svět kolem nás a právě ten měl velký vliv na Whyta v době, kdy psal SCS. Ústřední roli hrála vědecká racionalita. Ta je však chápána jako iracionální lidmi, kteří žijí v odlišných kulturních vzorcích. Tato racionalita není neměnnou entitou, ale v průběhu času se vyvíjí a podléhá trendům, je neustále reinterpretována. Stále je znovu ustavováno, co je legitimním objektem vědeckého poznání. Díky tomu nelze univerzálně označit žádný objekt jako špatný nebo dobrý (Harding 1991: 2-3).

Zásadním problémem společenských věd je jejich pozice v područí přírodních věd. Ty jsou zřetelně konceptualizované jako nosná součást společenských věd. Je to způsobeno přístupem, že jediným standardem, podle kterého je možné poznat svět je ten, který je ustaven fyzikou následovanou chemií v závěsu s biologií. Společenské vědy jsou na této škále nejnižší. Pozitivistický přístup, který spoléhá na kvantitativní metody, je étosem a aplikovanější vědy, jako je ekonomie nebo kognitivní psychologie stojí nad „měkčími“ (ve smyslu, že spoléhají částečně na kvalitativní přístupy) vědami jako je sociologie nebo antropologie. Někdy se mluví dokonce o tom, že přírodní vědy by měly být jediným možným modelem pro poznání vůbec a jiné koncepce by minimálně neměly být nazývány vědou. To, že je fyzikální model poznávání ten nejlepší a nejprestižnější, odráží mocenské poměry v rámci soudobé vědy. Takový přístup však brání pochopit původ a důsledky objektů zájmu jednotlivých věd, jak tyto objekty vznikají a jaké se k nim pojí hodnoty a mocenské zájmy. Právě pochopením těchto mechanismů je možné vést vědy směrem k zodpovědnosti za své sociální umístění, tedy za jejich původ, hodnoty a důsledky. O takové porozumění se snažím touto prací. Objasnění těchto otázek a rozporů, které Boelen vytáhla na povrch, umožňují sociální vědy, protože je to typ otázky, kterými se tyto vědy zabývají. Díky tomu získáme kvalitnější a úplnější vědecké poznání. Přírodní vědy hodnotí kvalitu poznání pouze skrze přesnost výsledku, což není dobré komplexní kritérium, podle kterého by se měla kvalita vědy hodnotit (Harding 1991: 13-15).

V kontextu této kritiky se etnografie etablovala z okrajového způsobu výzkumu na preferovanou metodu v rámci antropologie a sociologie. Důvodem je zejména možnost popsat vliv autora na styl výpovědi a důraz na subjektivitu při popisu sociálního života, který je oceňován (Francis, Hester 2004: 22-23).

V následující kapitole navážu poukázáním na slabiny postmodernismu, které je třeba znát, abychom pochopili, že ani dekonstruktivismus není univerzálním rozklíčováním sporu kolem SCS, neboť ten vede k regresi.

3.5 Slabiny postmodernismu

Z filozofického hlediska nehraje rozum v životech lidí žádnou významnou roli, pouze jako ideologický prostředek. Lidé jsou uchyceni uvnitř hranic svých diskursů. Postmodernismus nachází centrum porozumění perspektivám jedinců v jejich instinktech a touze po uspokojení svých potřeb. Pro postmodernismus je typické odmítnutí jazyka jako exaktního zprostředkovatele reality, nebo jako přesného zrcadla lidských mentálních pochodů. Jazyk je silným nástrojem konstrukce lidské reality. Je metaforický, nejednoznačný, plný kontradikcí a nekonzistencí. Významy nejsou pevné a jednoznačné, nýbrž proměnlivé, roztržité a lokální. Cestou k porozumění je odhalovat rétorické hříčky, které neodhalí pravdu, ale pouze jejich prostřednictvím dojdeme k porozumění, že žádná „pravda“ není. Postmodernismus posouvá předmět zájmu sociálního výzkumu od hledání pravdy a vysvětlení na popis jazykových prostředků, kterými je konstruován diskurs. Nelze hovořit o společnosti, rodině, nezaměstnanosti nebo hodnotách v žádném obecném slova smyslu, protože narace nedokáže zohlednit Zeitgeist. Postmodernismus sám o sobě pravdu nevytváří, ale aktivně kritizuje ty, kteří se takové pravdy snaží vytvářet. Problém tohoto přístupu tkví v tom, že při takovém dekonstruktivismu není z politického nebo sociálního hlediska příliš relevantní pro vytváření nových teorií. Možná cesta z tohoto začarovaného kruhu tkví v reflexivitě a vytváření

nových modelů akademického psaní a promyšlením jaký je vztah mezi autorem/výzkumníkem a textem, který produkuje. V krajní pozici je díky tomu v rámci postmodernismu v podstatě znemožněno empirické poznání, protože v tomto pojetí žádná pravda neexistuje a realita se skládá pouze z roztržitých fragmentů významů, které jsou vůči objektům v arbitrárním vztahu (Alvesson 2002: 27-29).

Z tohoto důvodu by se aplikováním postmodernistických principů mohla dostat věda do negativní pozice, která poznání zcela znemožní, a to v případě, že prohlásíme veškeré teorie za konstrukce nebo dokonce pohádky (Boudon 2011: 32). Je žádoucí využít myšlenkové principy postmodernismu konstruktivně tak, aby k poznání naopak přispívaly. V pozitivnější pozici je cílem postmodernistického přístupu zpochybňovat konvenční (modernistické) způsoby uvažování o světě a přicházet s alternativními pohledy „dát možnost promluvit utlačovaným a umlčeným“. Ironie, humor a metodologický pluralismus jsou vnímány jako plus (Alvesson 2002: 30). Vztah mezi kritickou a pozitivní povahou postmodernistického přístupu je problematická záležitost, nicméně při použití zmíněných konstruktivních prvků už se dá použít i ve výzkumném poli. Když výzkumník odprezentuje graf, nedává příliš smysl ho hodnotit podle jeho pravdivosti, ale spíše dle jeho použitelnosti. Poznání je vždy zasazeno do konkrétního rámce, a jeho nositeli jsou ti, kteří patřičnou vědomostí disponují. Lidé vždy vytvářejí vzorce myšlení, v rámci kterých vnímají svět (Carrithers et. al. 1990: 264-265).

Filozofický přístup k postmodernismu obvykle přináší snahu o dekonstrukci textů, nebo hledá nové neortodoxní způsoby, jak produkovat příběhy z fluidní sociální reality. Pokud se k postmodernismu přistoupí jako ke způsobu, jak dělat vědu, tak zkouší nalézt například nové organizační struktury, nová přesvědčení, dopady mass medií a digitalizace na perspektivy lidí a to vše v optice postmodernistické teorie. Slabina přístupu k postmodernismu jako k filozofii leží v obvinění, že často redukuje celou vědu na pouhou literární kritiku, popřípadě je celá věda silně subjektivní, intuitivní a těžko kritizovatelná záležitost. U

přístupu postmodernismu jako stylu dělání vědy zase hrozí obvinění ze spekulativnosti a vznesení požadavku na přednesení jasné empirické evidence, která dokáže možná příslušná tvrzení doložit (Alvesson 2002: 35-36).

Postmodernističtí autoři kritizují snahu modernistů o vytváření jednoznačných tvrzení o jazyku a jednotlivcích a ještě je obviňují z intelektuálního imperialismu, ale přitom jsou sami terčem obdobné kritiky, protože taková tvrzení vytvářejí také. Tento paradox vede k tomu, že postmodernističtí autoři sice kritizují „velká vyprávění“, ale na trochu jiný způsob taková vyprávění v postmodernistickém diskursu vznikají také, jen mají nálepkou postmoderní, a proto jsou považována za lepší. Mnoho výzkumníků se ochotně schová za tuto nálepkou, protože pak se jejich tvrzení hůře kritizují a celý výzkum má potenciál být lépe přijat publikem. Postmodernismus tak funguje jako ochranný štít proti kritice (ibid: 39-40). Přesně tuto logiku bychom mohli naleznout v kritice od Boelen (1992). Celým jejím textem se prolíná kritika toho, jak si Whyte dovoluje podat vlastní verzi, ale současně svoji vlastní pravdu schovává za kritickou nálepkou, čímž ji dělá „lepší“. Boelen obdržela za svoji verzi poměrně dost negativních reakcí, a to díky negativnímu tónu s jakým se pustila do Whyta (viz. Denzin 1992; Richardson 1992). Pod podobnou palbu se díky expresivnímu a útočnému stylu jazyka dostal v obdobné debatě i Freeman (Marshall 1993: 612-613).

Postmodernismus je směr především negativní a oponuje „pozitivním“ znalostem. Pozitivním ve smyslu vyslovování pravdivých výroků, přinášejících porozumění, nebo pojmy, které jsou schopné rozvíjet promýšlení a porozumění sociálním jevům. Postmodernismus tyto progresivní a konstruktivní tendence ničí a nenabízí žádnou alternativu. Postmodernismus sice poukazuje na nebezpečí psaní „objektivní pravdy“, ale v podstatě se vzdává jakýchkoliv ambicí relevantně vypovídat o světě (Alvesson 2002: 40-41).

Věda má však regresivní i progresivní tendence. To zpochybňuje pozici vědy jako bytostně dobrou nebo hodnotově neutrální záležitost. Je to způsobeno tím, že věda má konkrétní sociální původ a hodnoty, které se s ním pojí. Jinými slovy v každém historickém okamžiku je věda právě taková, jakou si ji uděláme. Kritické zkoumání jejího původu se pak stává součástí objektu vědeckého zájmu. Je výzvou zjistit konkrétně v čem má věda progresivní a v čem regresivní tendence (Harding 1991:10-11).

Je velmi snadné se v rámci tendencí k regresnímu vývoji vědy dostat do začarovaného kruhu plného kontradikcí. Typickou ukázkou je myšlenka, že jazyk není objektivním a transparentním odrazem reality, což je problém v tom smyslu, že přijetí takové myšlenky brání jakémukoliv kvalitnímu popsání reality a vytvoření kvalitního vědeckého textu s vysokou vypovídající hodnotou, tedy i textů, které vycházejí z postmodernistických myšlenek. Dominantní pravdy a kategorie dokáže postmodernismus dobře dekonstruovat, ale ve chvíli, kdy je potřeba obhájit si vlastní pozitivní poznání, ztrácí postmoderní přístup půdu pod nohama. Informátoři mohou často záměrně ovlivňovat některé části rozhovoru a bránit se některým otázkám na záležitosti, které výzkumníka zajímají. Nejdůležitější závěr, který vyplývá z Alvessonovy kritiky je ten, že pokud vezmeme myšlenky postmodernistického směru opravdu do puntíku, pak nemá smysl psát jakékoliv vědecké texty, nebo se jakkoliv pokoušet o vědecké poznání. Je třeba pracovat alespoň s nějakou mírou racionality ve smyslu stálosti alespoň některých kategorií objektů, abychom si cestu k poznání úplně neuzavřeli, i kdyby to mělo být jen v nejasných obrysech. Tento předpoklad však stále neznamená, že bychom měli začít věřit v lidskou racionalitu (Alvesson 2002: 42-43).

Postmodernismus se i přes veškerou snahu nezbavil neduhů modernismu. Postmodernisté vytloukají klín klínem a nahrazují jedno vyprávění jiným. Curry proto navrhuje považovat postmodernismus za další vývojový stupeň modernismu a zavrhnout myšlenku, že postmodernismus se svým relativismem je opak modernismu (Curry 1991: 211). Pokud se s touto myšlenkou ztotožníme, dojdeme k otázce, zda

Boelen skutečně prezentovala lepší verzi, jak tvrdí, nebo jestli se náhodou pouze nejedná o novější trochu interpretaci, která je sice ve světle novějšího vývoje aktuálnější, ale přitom se jí nedaří vymanit se ze stejných limitací popisu reality, se kterými se potýkal i Whyte. To nás přivede k tomu, co všechno má vliv na pozici výzkumníka. Jeden z nejzásadnějších aspektů je kromě sociálního původu nebo vzdělání gender.

Feministická kritika rozumu upozorňuje, že pojem rozum má v každodenním chápání mužskou konotaci. Typický obraz rozdílu mezi pohlavími přiřazuje muži rozum a ženě cit. Dochází k tomu tak, že abstraktní myšlení, objektivita a zachování odstupů jsou typické charakterové rysy muže, zatímco subjektivita, spontánní reakce a orientace na konkrétního jednotlivce se jeví jako typicky ženské, což se v případě SCS promítlo do způsobu produkce textu (Nagl-Docekal 2007: 179, 226, 230-231). Whyte i Boelen se každý zaměřili na jiný aspekt reality Corneville a Boelen zviditelňuje ženskou perspektivu a dává promluvit těm, co tu možnost nedostali (Boelen 1992: 50).

V metodologické části práce se budu věnovat podrobněji vymezení metody kritické diskursivní analýzy a základním pojmům, se kterými jsem při analýze pracoval. Také popíši konkrétněji analytický postup.

4 METODOLOGIE

4.1 Vymezení pojmu diskurs

Podle Fairclougha jsou diskursy způsoby reprezentování světa, které se dají identifikovat a rozlišit na různých úrovních abstrakce (Fairclough 2003: 95). „Od osmdesátých let 20. století dochází k něčemu, co se v rámci humanitních věd nazývá obrat k diskursu, který znamenal obrat od zkoumání psychické a sociální reality ke zkoumání zejména jazykových prostředků, kterými je „realita utvářena, reprodukována a transformována. Diskursivní analýza byla ustanovena jako různorodá oblast diskursivně orientovaného výzkumu se zájmem v oborech, jako jsou lingvistika, sociální psychologie, sociologie, politologie a další. Kritické směry diskursivní systematicky analyzují a pracují s promluvami, psanými texty nebo vizuálním materiálem“ (Zábrodská 2009:41).

Diskursy reprezentují aspekty světa, procesy, vztahy a struktury materiálního světa, duchovní světy myšlenek, pocitů a hodnot, sociální světy. Jednotlivé aspekty světa mohou být reprezentovány různě. Odlišné diskursy jsou různými perspektivami světa a jsou spojeny odlišnými vztahy, jaké mají lidé ke světu. Tyto vztahy závisí na jejich pozici, jejich sociálních a osobních identitách a sociálních vztazích k jiným lidem. Diskursy nerepresentují nejenom svět takový, jaký je, ale i možné světy a směry, které jsou odlišné od skutečného světa a jsou spojeny s představami možných změn ve světě určitými způsoby. Vztahy mezi diskursy jsou jedna úroveň vztahů mezi lidmi. Jsou součástí zdrojů, kterými lidé disponují při vztahování se k jiným lidem. Diskursy disponují různými úrovněmi abstrakce, které určují rozsah reprezentací, které obsáhnou. Diskursy jsou vnitřně variabilní podle toho, jaké úrovně jsou schopné pokrýt. (Fairclough 2003: 125-128).

„Diskursivní analýza se na rozdíl od teoreticko-filozofických debat o diskursu musí definovat koncept diskursu tak přesně a s důrazem na praxi, aby byl použitelný při systematické analýze empirických dat, co

nejvíce do hloubky. Je proto třeba dobře rozlišit, jaké různé definice diskursu jednotlivé směry analýzy uplatňují, protože podle toho se bude lišit analytické postupy“. Byť jsem o pár řádek výše definici diskursu již nabídl, přesto je vymezení diskursu mnohdy problematické. Debata je komplikována skutečností, že „existuje více odlišných koncepcí“, které definují, co to vlastně diskurs je a situaci komplikuje také fakt, že „někteří autoři v různých fázích svého vědeckého bádání používají výrazně odlišné definice diskursu“. Je však v závěru dobré „nalézt rovnováhu mezi vágními a nepřesnými definicemi diskursu a touhou po jednoznačných definicích, návodech a postupech“ (Zábrodská 2009: 80).

V lingvistice se používá pojem „deskriptivní diskurs“, což je nadvětná jednotka textu, která se nedá považovat za analytickou kategorii, která by se dala kriticky analyzovat a interpretovat. Diskurs ve foucaultovském pojetí se nazývá „interpretační diskurs“ (Zábrodská 2009: 80-81). V této rovině se jedná o to, jak chápeme realitu a podle jakého klíče ji zvýznamňujeme. Reálné jednání řízené diskursem se promítá do ideologie. Kritická koncepce diskursu je z velké části inspirována Foucaultem a jeho definicí pojmu jako „praktik, které systematicky vytvářejí objekty, o nichž mluví“. Foucault sám používá slovo diskurs v různých významech. Hlavně z hlediska toho, jestli pojmem diskurs jako jednotný pohled na svět, nebo jako vedle sebe existující vícečetné proudy, či jako nějaké regulované praktiky (Foucault 2002: 78-79 cit in Zábrodská 2009: 81; Zábrodská 2009: 81).

V této práci je analyzován diskurs z pohledu, „co může být řečeno, jak a kým“. Diskursy vymezují, jak smí aktér jednat a myslet, a která praxe je žádoucí. Diskursy jsou způsoby, „jakými je reprezentován sociální život“ a podle jakého klíče jsou vnímanému světu přiřazeny různé významy. Diskurs je navíc definován v rámci sociální praxe či nějakých konkrétních „sociálních situacích nebo sociálních identitách a vztazích mezi nimi“. Diskurs je produkován v praxi a je možné jej „identifikovat v sémiotických datech“, která máme k dispozici. Navíc je ustavován mocensky, protože nositelé metadiskursivní pozice ustavují definici

normálního. Silnou mocenskou pozici mají například média, u nichž to lze poměrně dobře rozeznat a analyzovat v rámci praxe (Zábrodská 2009: 82).

4.2 Diskursivní analýza

Diskursivní analýzu lze definovat jako skupinu přístupů, které se zaměřují na vyhledávání pravidelností objevujících se při vytváření významu sociální reality. Diskursivní analýza je teorií i metodou současně. Obvykle se dělí na „etnometodologické a interakcionistické směry“. Ty se liší definicí diskursu. V prvním případě jsou zaměřeny na „studium využitého jazyka“, zatímco ve druhém na „globálnější významové struktury“. V rámci směrů definujících diskurs jako užitý jazyk pak jde o to rozlišit, jestli jsme zastánci interakcionistických směrů, jako jsou konverzační analýza či diskursivní psychologie, nebo kritické diskursivní analýzy. V případě kritické diskursivní analýzy je diskurs definován buď „jako užití jazyka v řeči a písmu“, zatímco v jiných pojetích je možné definovat diskurs jako „více abstraktní formy vědění“ (Zábrodská 2009: 68). V následující kapitole charakterizují specifitěji kritickou diskursivní analýzu. Dobrý přehled možných přístupů a nejvýznamnějších osobností v diskursivní analýze je možné kromě Zábrodské (2009) nalézt také ve Faircloughovi (1992) nebo (Bhatia, Flowerdew, Jones 2008).

4.3 Kritická diskursivní analýza

Charakteristikou kritické diskursivní analýzy⁴ se zabývá Kateřina Zábrodská (2009) ve své knize „Variace na gender“. Kořeny kritické diskursivní analýzy podle ní nalezneme jednak ve „funkcionální lingvistice zkoumající funkce použití jazyka“, jednak v „kritické teorii Frankfurtské školy“, jež považuje na jazyk za ideologický prostředek. „Mezi hlavní postavy KDA patří Teun van Dijk, Norman Fairclough, Gunther Kress a Ruth Wodaková a každý z nich rozvíjí vlastní přístup“. Zpravidla jde o to,

---

⁴ Dále již jen jako KDA

jak jsou přiřazovány významy v interakcích projevům verbálním i neverbálním nebo jiným způsobům vizuálního vyjadřování. „KDA pod sebou zahrnuje různé školy, a ty se mezi sebou liší především v tom, jak definují diskurs a jak vymezují diskursivní analýzu.“ Bud' pracují s praxí, nebo s pravidly popisu reality. Zpravidla se zaměřují na „analýzu jazyka a jeho úlohu v sociálních procesech“. Na to je vhodné navázat, protože máme díky této debatě k dispozici několik textů jakožto forem jazykového vyjádření, které je skutečně možné kriticky analyzovat, a do popředí zájmu se tak dostává ideologická funkce jazyka, což odkazuje k tomu, jak jazyk někomu může posloužit při posilování „vztahů moci a dominance“. Můžeme tedy i u Whyta a Boelen odhalit kde a jak je jejich vědecká autorita posílena a jakými jazykovými prostředky si udržují dominanci nad svým protějškem. Takto lze vytyčit cíl popsat ideologické vlivy na promluvu prostřednictvím KDA (Zábrodská 2009: 74).

Jednu z forem projevů dominance lze v této debatě hledat v dobovém akademickém diskursu a hegemonii bílé střední třídy. Tou jsem se zabýval v kapitole 2. „KDA se zaměřuje na analýzu vztahu mezi formou jazyka a funkcí, jíž tato forma slouží při prezentaci, legitimizaci, podpoře či skrývání mocenských nerovností.“ Toto skrývání kritizovala i Boelen a právě analýza jazykových prostředků a užitých slov je v této souvislosti vhodným nástrojem demaskování ideologie. Tento typ diskursivní analýzy nese označení kritická a tím se dostaneme k tomu, že chceme odhalovat často obtížně viditelné vazby vztahy mezi jazykem, sociálními procesy a mocí. „Kritická může být analýza i v tom smyslu, že ji pojmem jako nástroj, který bude přispívat k osvobození od různých forem útlaku“ (Zábrodská 2009: 75). I o tento „osvobozující“ rozměr šlo v debatě zřejmě z obou stran. Jazyk je zprostředkovatelem sociálního útlaku a nadvlády. Úkolem KDA tedy je na tyto struktury poukazovat a analyzovat propojenost vzniku a legitimizace sociálních nerovností a způsoby jak jsou ukotveny v jazyce a jak je následně produkován text. Kritický rozměr diskursivní analýzy spočívá v tom, že zohledňuje i kontext promluvy (Wodak 2001: 2-3).

Cílem KDA tak není zjevně jenom detailní analýza textů, ale i pravidel, podle kterých jsou tyto texty tvořeny. KDA se zabývá otázkou, jaké jsou diskursivní prostředky, jimiž jsou jisté verze světa ustavovány jako samozřejmé a nezpochybnitelné. Já se budu v tomto případě snažit popsat, jakým způsobem byly v obou případech vydávány obě verze ve sporu za přirozené, jasné a vědecky objektivní, čímž byly zakryty i mocenské vztahy, které je v pozadí utvořily (Zábrodská 2009: 40). Fairclough rozeznává kritické a deskriptivní cíle KDA. Těmito cíly se rozumí rozkrývání toho, jak „background knowledge“⁵ ovlivňují to, co je řečeno a způsoby, kterými jsou „background knowledge“ ideologicky ovlivňovány a přitom vydávány za „common sense“. Principem analýzy je odkrývání toho, jak tyto naturalizace vznikají, jak jsou sociálně legitimizovány a jak obecně ovlivňuje aktéry příslušný diskurs (Fairclough 1995: 28).

Při analýze se tedy nestačí zaměřit jen na text samotný, ale je třeba zkoumat i diskursivní praxe, tedy to jak text vzniká a socio-kulturní kontext ve kterém vzniká. Tím se KDA odlišuje od prosté analýzy textu (Rogers et. al. 2005: 371).

„KDA se věnuje převážně analýze psaných dokumentů a upozaďuje verbální interakce.“ Důraz je kladen mocenský a institucionální kontext, což je pro debatu Whyte vs. Boelen mimořádně vhodné a umožňuje to identifikaci jednotlivých diskursů a systematický přístup k analýze gramatických a lexikálních voleb, které byly ve zkoumaných textech učiněny. Lze se zaměřit například na „použití sloves, podstatných jmen nebo pojmenovávání sociálních aktérů“. (Zábrodská 2009: 75).

4.4 Výzkumný postup a výzkumné otázky

Aby mohl vědec pozici zastávat, musí ji konstruovat ve více oblastech. V předchozí kapitole jsem nastínil, na jaké roviny je potřeba se zaměřit.

---

⁵ Nevyřčené sdílené znalosti kontextu v rámci diskursu

Při analýze jsem pracoval s konkrétními oblastmi debaty, které mě zajímaly. Vymezil jsem diskursivní typy, které jsem chápal jako názorový proud, jakým způsobem by se mělo o sociální strukturu Corneville vyprávět a jak dosáhnout pravdivého popisu v rámci žánru etnografie (Fairclough 2003: 26).

Během práce s texty jsem postupoval tak, že jsem na základě teoretické části obohacen o vědomosti z oblasti kontextu celé debaty (dobový akademický diskurs, socio-kulturní kontext v Corneville, pozdější kritický vývoj epistemologie vědy⁶) prošel čtvrtou edicí SCS od Whyta (1993b) a Corneville Revisited od Boelen (1992). Tyto texty posloužili jako zdroj dat, kdy jsem kriticky hledal a popisoval klíčová slova a slovní spojení, která měla podle mého názoru hlubší přesah a vycházela ze socio-kulturního kontextu, který byl u obou aktérů odlišný, ale který oba využili k tomu, aby upevnili svoji pozici jako někoho, kdo je kvalifikován o Corneville vyprávět a shodili pozici toho druhého.

V návaznosti na to jsem pak v textech hledal vztah mezi ideologickým zázemím výzkumníka, jeho strategií psaní a samotnou podobou textu. Konkrétně jsem si položil následující výzkumné otázky, které spolu navzájem souvisí:

- 1) Jaký způsob provedení výzkumu a sepsání výzkumné zprávy považují oba autoři za objektivní?
- 2) Jakým způsobem by dle aktérů sporu měl výzkumník správně vstupovat do terénu a měl by považovat informátory v rámci výzkumu za rovnocenné spoluautory?
- 3) Jakou roli hraje ve vztahu ke konstrukci „pravdivého“ vyprávění výzkumníkův socio-kulturní a vědecký původ a jak ho Whyte s Boelen reflektují?

---

⁶ Viz. Kapitoly 2 a 3

Pro zodpovězení takových otázek však pouhá obsahová analýza nestačí, protože ta sama nedokáže podchytit vztah mezi tvorbou významů a ideologiemi, které je tvoří. Pokud chceme pochopit, jak je tvořen vztah výzkumníka k tématu, jak vzniká jeho text a jak si v něm buduje ideologicky autoritu či jaké zamýšlí autor dopady na čtenáře a jak jsou tyto roviny propojeny, nelze se spokojit s pouhou obsahovou analýzou (Fairclough 2003: 15-16; Blommaert, Bulcaen 2000: 447-448).

Nyní již v následujících kapitolách přikročím k jednotlivým tématům, o která jsem se zajímal. V první kapitole jsem si dal za úkol empiricky vymezit základní body sporu a v následujících kapitolách se věnuji rozboru konkrétních analytických témat v návaznosti na vytyčené výzkumné otázky.

5 EMPIRICKÁ ANALÝZA DEBATY KOLEM STREET CORNER SOCIETY

5.1 Základní vymezení oblastí neshody mezi Whytem a Boelen

Nezákladnější epistemologickou otázkou, která nutně musí na první pohled napadnout každého vědce při letmém pohledu na tento spor, zní: „Jak je možné, že oba vědci nám vyprávějí natolik diametrálně odlišné příběhy?“. V rámci této debaty je možné identifikovat v rámci této epistemologické diskursivní formace dva základní typy:

1. diskursivní typ: Whyte, který tvrdí, že sociální struktura je utvořená gangy, racketeers a politiky, ve kterých fungují hierarchie, na jejichž vrcholu stojí vůdci.
2. diskursivní typ: Boelen, která tvrdí, že sociální struktura je založená na rodině, a že Corneville je kryptomatriarchát a klíčovou úlohu hrají matky rodin.

Za možný třetí diskursivní typ by se dali považovat behavioralisté v čele s Richardson (1992). Whyte se o nich v appendixu zmiňuje a vyjadřuje údiv nad tím, že se nepřiklonili na žádnou stranu a vyslovili myšlenku, zda je vůbec nějaké poznání možné. Tento diskursivní typ je však z analýzy vynechán, protože nikdo z těchto vědců přímo v terénu nebyl a vlastní výzkum neprováděl, proto se dá jejich pozice považovat pouze za teoretickou, která není podepřena vlastním výzkumem v Corneville. Whyte o nich mluví jako o lidech, kteří mají poráženecký přístup, který nikam nevede- jedná se o slepou uličku (Whyte 1993a: 296-297).

Na čem podepřeli tito dva vědci svoji autoritu? U Boelen je možné si všimnout, že používá v textu slova „Jako žena“ (Boelen 1992: 28), která vztahuje k tomu, že rozumí pozici ženy v Italské společnosti. Pasuje se tím do role odborníka na rodinu. Na základě citování několika autorů italského původu hájí pozici, kdy říká, že celá sociální struktura Corneville stojí na rodině. Tuto pozici však podepírá pouze teoreticky, v jejím textu

se nevyskytuje samostatná kapitola, která se věnuje rodině (Boelen 2012: 23-26).

V obou textech je signifikantní gender výzkumníka. Boelen často používá obraty jako „cítím, že“ „mám pocit“ „jako žena“ (např. Boelen 1992: 28, 33, 36, 37, 41) Je to spojeno s emocemi s ženskostí, která je „základním kamenem“ Italské rodiny a díky „kryptomatriarchátu“ i celé sociální struktury (Boelen 1992: 25, 26, 42). Whyte naopak několikrát používá slovo „logické“, a to hned v několika souvislostech. Jednak to souvisí s metodou sběru, ale hlavně s interpretací. Interpretace dat je objektivní, pokud je „logická“ (Whyte 1993b, 279, 280). Boelen slovo logické v textu nepoužije ani jednou. Vždy hovoří v rovině emoční „měla jsem pocit, že je v srdcích Cornevillských hořkost“ apod. (Boelen 1992: 44).

Gender hrál při vytváření popisu velkou roli, ale to v žádném případě neznamená, že by jeden z vědců měl díky tomu víc pravdu než ten druhý. Jiný gender však skvěle umožňuje navzájem vyplnit mezery v popisu Corneville. Ostatně je v debatě jedním z pilířů, na kterém Boelen svoji pozici staví a posiluje tak implicitně předpoklad, že na genderu výzkumníka při hledání pravdy záleží. Snaží se přesvědčit čtenáře, že jako žena lépe zpřístupní a poukáže i na ty aspekty života v Corneville, které Whyte ignoroval a v návaznosti na to si klade nárok na větší vědeckou autoritu (Boelen 1992: 12). Gender není nicméně považován za stabilní a homogenní kategorii, nýbrž za kategorii s proměnlivým obsahem. V jistých kontextech dělají vědci svou mužskost/ženskost jiným způsobem a za pomoci jiných jazykových prostředků než v kontextech jiných. „Rozdíly v používání jazyka se nedají považovat za důkaz skutečných rozdílů mezi vědci a vědkyněmi, ale jako spíše prostředek, kterým je gender sociálními aktéry a aktérkami odehráván.“ V tomto případě je tedy můžeme považovat za vědomou strategii uplatňovanou aktéry k tomu, aby se v rámci genderových pravidel jevíly jako adekvátní a vědecky kvalifikovaní. Méně už to lze považovat za výraz jejich „přirozenosti“ (Zábrodská 2009: 43). Tato proměnlivost je pro mě při

analýze důležitá, protože gender resp. jazykové prostředky s ním spojené do popisu reality a vyjadřování pozice vstoupily a byly použity k posílení pozic. Derek Freeman v jiné podobné debatě zaútočil v rovině genderu na Margaret Mead, když poukázal na to, že jí v době výzkumu bylo teprve 23 let a byla malá vzrůstem, jako kdyby měla tělesná stavba ovlivňovat její schopnost kriticky myslet a vědecky pozorovat. Tento další spor o pravdu, kde se útočníkem stal muž vůči ženě, ukazuje, jak lze využít explicitně gender výzkumníka (v tomto případě výzkumnice) jako slabé místo k útoku (Nardi 1984: 324). Je však pravdou, že v této rovině Boelen (1992) až takto explicitně Whyta nenapadla a Whyte se rovněž nijak mysogyně nevyjádřil.

I přes absenci takového útoku se nemůžeme smířit s chápáním dělání vědy v kontextu této debaty jako jednotném v tom smyslu, že co platí pro muže, to platí automaticky i pro ženy (Nagl-Docekal 2007: 185). To by totiž znamenalo mylnou domněnku, že Whyte mohl popsat sociální systém Corneville vyčerpávajícím způsobem. Boelen se pokusila o to stejné z jiné pozice, ale ani ona nemohla dosáhnout úplnějšího popisu, i když naznačuje, že se jí to podařilo. Gender však není zdaleka jediný aspekt, tímto způsobem se dá věda kritizovat z různých perspektiv. Vždy jde o to, že západní věda epistemologicky připouští jen jedno možné univerzálně nejlepší řešení problému. Jiná řešení a pohledy na problémy mohou být vnímány jako nerelevantní a nevědecká (Harding 1991: 20-21).

Problematika vymezení konceptu leadera a poručíka je dalším bodem sporu. Whyte použil své specifické termíny, kterými pojmenoval hierarchii Cornevillských mužů a demonstroval ji na systému výběru hráčů na bowlingu. Gang pro něj byla neškodná forma pouliční party: „Doc byl vůdce gangu. Nortonští byli Docův gang, když byli chlapci, a i když vyrostli, pořád patřili k Docovi“ (Whyte 1993b: 12). Boelen, která čerpala dobové definice z knihy encyklopedie sociálních věd z roku 1934, je nazývá interakce mužů. Whytovo vymezení na základě rozhovorů označila za „mafíánské“. Její závěr zní: „To co Whyte labeloval jako gangy

je výrazem genderové segregace přenesené ze starého kontinentu“...“Mé rozhovory ukázaly, že žádná z postav nepoužívala rozlišení na vůdce, zástupce a následovníky ve skupině, to zavání mafií“ (Boelen 1992: 26).

Zajímavé je, že oba citují Ganse, který dělal cca. o 20 let později výzkum ve vedlejší lokalitě. Whyte se k němu vztahuje pouze jednou. Uvádí, že Gans, který přišel po něm s tím že, „model sociální struktury potvrdil“ (Whyte 1993b: 369). V případě Boelen je na něm postavena polovina její argumentace. Mimo jiné Gans potvrdil, že Corneville není slum (Boelen 1992: 18, 24). Boelen však nezpochybnila jen „správnost“ a „vyspělost“ Whytových metod. Zašla ještě o úroveň výš a rovnou obvinila celou dobovou akademickou obec z diskriminace italských přistěhovalců, kteří jim dali své labely, které se jim hodily, jako je například „gang“ „slum“, které ani neodpovídaly akademickým kritériím, sám Whyte přiznává, že na parametru „sociální dezorganizace byl grilován⁷“ (Whyte 1993b: 356; Boelen 1992: 38). Šel tedy do terénu s předsudkem, že jde zkoumat slum, který konceptualizoval tak, že je to chudá oblast s vysokou hustotou zalidnění. Dalším argumentem, kterým Boelen zpochybnila platnost tvrzení, že se jedná o slum, je připodobnění Corneville ke Gemeinschaft typu společnosti „každý zná každého, lidé se zdraví na potkání“. Boelen hovoří o „urbánní rodině“, která byla vržena z italského venkova rovnou do města, ale zachovala si své zvyklosti, jako je právě striktní prostorová genderová segregace (Boelen 1992: 22-23, 39, 40, 50). Asi nejsilnější slova kritiky použila Boelen při zpochybnění celého konceptu racketeers. V první řadě vymezila tento pojem z hlediska užití násilí, zdůraznila, že „praví racketeers“ používají hrubé násilí a jsou zapleteni ve vážnějších formách zločinu. Takových lidí, ale bylo v komunitě jen zlomek a ještě byli sociálně izolovaní. To je zdůrazněno metaforou „neproniknutelné zdi mezi obyvateli a racketeers“ (Boelen 1992: 16). To co Whyte považoval za ilegální aktivity, což byl hlavně hazard, bylo tehdy v Itálii povoleno a považováno za společensky

---

⁷ Jedním z hlavních parametrů dobového „slumu“ byla kromě hygienických podmínek a přelidnění sociální dezorganizace, což příliš s vyzněním SCS, kde Whyte popisuje sociální strukturu Corneville jako vysoce organizovanou, nesouhlasí (viz. Whyte 1993a).

normální. Na tomhle Boelen posílila svoji pozici, protože zde zmínila své poznatky z původní italské kultury, což je v podstatě její nejsilnější argument (ibid: 19, 23).

5.2 Subjektivní versus objektivní pozice a její vliv na konstrukci příběhu

Zajímavá je u obou aktérů sporu lingvistická distinkce mezi objektivním a subjektivním a s tím spojené problematika relevance vědeckého poznání. Boelen velmi často používá termín „pravda“ a vždy je to v souvislosti s tím, že ona má pravdu, ona poznala tu jednu „sociologicky nejhodnotnější“ pravdu. U Boelen je zřejmá pozice „going native“, vyslovuje myšlenku, že nejlépe popíše komunitu ten, kdo zná dokonale její strukturu. Ona „jako žena, Italka“ s detailní znalostí jazyka, kultury i morálních hodnot je tou nejpovolanější, aby tuto komunitu „vědecky hodnotně“ a „pravdivě“ popsala. Chtěla „naslouchat hlasu lidu“ a „zjistit jejich úhel pohledu a srovnat ho s Whytovými závěry“ (Boelen 1992: 13, 34, 35, 48-49). Ona se postavila mimo poznání a pasovala výzkumníka do role někoho, kdo pouze přetlumočí fakta, která o sobě vypoví sama komunita, to bude také zřejmě důvod, proč tak bezmezně věřila ve validitu dat získaných rozhovory.

Whytova pozice se za dobu, která uplynula mezi vydáním SCS a appendixem A, trochu změnila. „Objektivní“ je pro něj to hlavní, na co se zaměřit, to jsou „fakta, která pozorovatel odpozoruje“ To jsou pro něj ta fakta, která se dají empiricky měřit, na ty je potřeba se zaměřit, protože jsou objektivní. „Je potřeba jít co nejdál s kreativitou a představivostí, v tom leží vědecká hodnota“ tímhle výrokem naznačuje potřebu hluboké reflexe, při které si výzkumník musí uvědomit svoji pozici v terénu a implikace, které taková pozice pro výsledky má. Nazývá to „kritická epistemologie“ (objektivita leží v hluboké subjektivní reflexi výzkumníka). „Je třeba zaměřit se na ty prvky, které se dají pozorovat a měřit“ tímto výrokem si Whyte hájí, proč nezahrnul do analýzy rodinu, prostě na ní neměl data, nebyl schopen je získat, ani se o to nesnažil, proto by

jakékoliv výroky o rodině nebyly dle jeho chápání „objektivní“ (Whyte 1993b: 366-367, 370).

V popisu své metody Boelen útočí na Whyta na základě vlastních zjištění „data vrhla Whytova zjištění do úplně jiného světla“. Pojmem „Úmyslné podvádění“ se snaží naznačit, že si Whyte úmyslně některá fakta přibarvil nebo vymyslel, a to zřejmě zejména z ideologických důvodů (ibid: 14). Sám Whyte uznává hned na několika místech, že si vybral jen tu část sociální struktury, ke které měl data a navíc šel do terénu s tím, že se pokusí napomoci sociální reformě. Měl nějaké vstupní předpoklady, které uplatnil a ty mu nastavily optiku, skrze kterou se na zkoumanou komunitu díval. Whyte řekl, že výzkumník „má právo na vlastní pohled“ (Whyte 279, 281, 282, 284). Boelen sice má taky vlastní pohled, ale tvrdí, že některé pohledy jsou sociologicky hodnotnější než jiné. Staví na tom, že je žena („jako žena, 4 roky jsem žila v Itálii“), a to jí umožnilo pochopit podstatu sociální strukturu Corneville, která byla replikována ze starého kontinentu (Boelen 1992: 13, 22). Celým jejím textem se prolínají odkazy na důležitost rodiny, které ona podle svých slov jakožto žena rozumí velmi dobře. Kromě akademických autorit italského původu, cituje také pohled sociální pracovnice Clare „mluví o roli matky v italské rodině, síle žen, která drží rodinu pohromadě, jako stavební kameny Cornevillské společnosti (Boelen 1992: 23-26, 42). Sám Whyte nezastírá, že o rodině a církvi neměl dostatek dat, a proto tyto prvky ve své knize nepopisoval. Šel zkrátka jen po tom, co ho opravdu zajímalo, i když jak přiznává „z nevědeckých důvodů“, se ani moc nesnažil rodinu zkoumat, protože v této oblasti neleželo to hlavní, co ho zajímalo (Whyte 1993b, 324; Richardson 1992: 106).

Boelen (1992) mluví o „mezikulturním srovnání“. Ono zas tak mezikulturní není, protože srovnala Itálii a Corneville a došla k závěru, že se jedná o tu samou kulturu, protože „kulturní vzorce a sociální struktura“ se přenesly z Itálie do Corneville. Boelen se tedy v celém textu opírá o jakousi „mezikulturní perspektivu“ aniž by vlastně blíže vysvětlila, co tím přesně myslí. Implicitně předpokládám, že jednak měla na mysli propojení

perspektivy bílé střední třídy a Italky v její osobě, ale hlavně tím dle mého názoru chtěla vytvořit zdání větší objektivity svých zjištění (Boelen 1992: 12, 24). Možné vysvětlení nabízí Carol a Melvin Ember (2001). Podle nich kvalitní popis musí zahrnovat srovnání kulturních pozic. Jiný kulturní původ bude znamenat vnímání pozorovaných jiným způsobem. Může to souviset i budováním pozice a nárokem na pravdu, který Boelen vznesla, protože sledovala kulturní vzorce, které vyzorovala již v Itálii. Nijak to ale neimplikuje použití nestandardních metod (Ember, Ember: 2001: 1-3).

Použití slova „mezikulturní“ jinak sama autorka nijak blíže nevysvětluje. Dle definice by mezikulturní srovnávání sedělo spíše na Whytovu SCS, který jako Američan antropolog zkoumal „druhé“. Pokud Boelen skutečně hovoří z „native“ perspektivy, jak tvrdí, tak se dle definice o žádné mezikulturní srovnání vlastně nejedná. Boelen používá slovo „mezikulturní“ spíše v tom smyslu, že se vymezí vůči Whytové verzi a vytvoří kontrast, takže v terénu tato perspektiva použita nebyla (Boelen 1992: 12, 13). V případě perspektivy Boelen můžeme hovořit o postmodernistickém kritickém dekonstruktivismu. Domyšleno do konce, pokud by ne-Ital nebyl schopen popsat komunitu v Corneville, tak by nebyl schopen ani pochopit o čem Boelen ve svém textu vlastně hovoří, což se však neděje, protože k předání nějakého sdíleného porozumění skrze text nepochybně dochází. Je tedy na místě vážně pochybovat o tom, jestli je pro napsání textu, který má objektivní vědeckou hodnotu skutečně tak nezbytné být dokonalým „insiderem“ už před vstupem do terénu.

Každý již někdy slyšel výrok: „Ty nemůžeš vědět jaké to je, protože jsi tam nebyl“ nebo „Jenom žena může vědět, co to je jít sama noční ulicí“. Tyto věty jsou ukázkou přístupu, který je dnes brán skoro jako dogma, abychom si mohli říkat, že jsme silné individuality. Podstatu tohoto přístupu tvoří myšlenka, že aby byl člověk schopen „skutečně“ pochopit perspektivy nějaké skupiny jako jsou obyvatelé Corneville, musí sám být členem této komunity.⁸ Na obecnější filozofické úrovni se této pozici říká solipsismus. „Solipsismus je teorie, podle níž si nelze

uvědomovat nic jiného než své vlastní zkušenosti, stavy a činy.“ Pokud nám jde o poznání jednoho konkrétního člověka, tak ho dle tohoto přístupu nemůžeme ani trochu poznat, leda bychom to byli my sami. Nadefinujeme-li si v tomto případě celou konkrétní skupinu lidí, pak analogicky řekneme, že lidem v Corneville může rozumět jen člověk z Corneville a tím by byla handicapována i sama Boelen. Tuto solipsistickou tezi je třeba nevidět doslova, protože kdyby byla pravdivá, „naprosto by vyloučila vědecké zkoumání člověka“ a celou snahu o výpověď pravdy a rozřešení tohoto sporu bychom mohli rovnou vzdát. Pro poznání je ale potřeba, aby si vědci v rámci svých analýz a poznání byli schopni vědění předat. Musíme připustit, že i badatel, který není jedním ze zkoumané komunity nebo přímo zkoumaným subjektem je schopen o životě v Corneville vypovídat. Jinak by nemohlo mezi lidmi z různých skupin existovat opravdu sdílené poznání a nedokázali bychom se nijak poznat ani si porozumět. Něco takového by bylo škoda přijmout. Každé sdílené poznání má však svá úskalí a limitace, jejichž popisem se debata stává o dost zajímavější (Fay 2008: 21-22).

5.3 Vztah výzkumníka k informátorům a vstup do jejich komunity

Je důležité osvětlit výzkumníkovu pozici. Tato pozice se nerovná výzkumníkův subjektivní pohled. Subjektivita sice do vědecké pozice patří, ale poznání vyžaduje, aby rozsah poznání přesahoval výzkumníkovu individuální identitu a jeho subjektivní náhled. Etnograf není jenom osoba v terénu, ale je člověkem, který je v dialogu s druhými a reflektuje způsoby, jak druhé reprezentuje on sám a jak druzí reprezentují sebe. Setkání s druhými není v rámci etnografie jen subjektivní zkušenost, je to mnohostranné vymezování a vyjednávání hlavních a nosných významů mezi světem druhých a pozicí výzkumníka. Při výzkumu tak vlastně probíhá otevřený dialog mezi druhými a výzkumníkem, přičemž hlavním cílem není dojít k jednoznačnému

---

⁸ Odborně se tomuto přístupu říká „účastnická epistemologie“ viz. Fay (2008)

rozuzlení. Debata a významy, které se ukrývají a zůstávají otevřené reciproční výměně mezi výzkumníkem a druhými. Dochází tak ke střetu dvou světů, které se navzájem prolínají, což výzkumníka obohatí a otevře poznávání druhých. Tento poznávací proces nemá konce, podle Madison (2005) se tomu říká „the ethnographic present“. Etnograf nepodává vyčerpávající, definitivní a statický obraz, ale otevírá cesty porozumění mezi čtenáři a druhými. Ukazuje části svých zkušeností, které získává skrze interakci s druhými a ukazuje tak jejich měnící se a dynamickou povahu, namísto toho, aby vedl monolog a ukazoval pouhý otisk, který v něm v jednom okamžiku druzí zanechali (Madison 2005: 8-10).

Whyte brání validitu svých zjištění tak, že strávil v terénu mnohem víc času a hlavně zúčastněně, tedy pozorováním, vyjadřuje své překvapení, jak je možné, že se nepřiklonili behavioralisté spíše na jeho stranu (Whyte 1993b: 365). Boelen použila metodu rozhovoru a vzpomínky svých respondentů označuje „za jasné a konzistentní“ k tomu dodává, že sám Whyte řekl, že když si chce výzkumník ověřit validitu informace, má se nezávisle zeptat dalšího informátora. Ona přesně tento postup použila, čímž se Whytovi pokusila sebrat možnost jeho metodu kritizovat (Boelen 1992: 14).

Boelen (1992) v celém svém textu poukazuje na to, že její příslušnost k italské komunitě ji předurčuje k „opravdovému“ porozumění obyvatelům Corneville. Podle stejné logiky je však možné namítnout, že když Boelen není obyvatelkou Corneville a nikdy tam dlouhodobě nebydlela, tak je naopak větším insiderem Whyte, který v Corneville pobýval léta. Na tomto místě vidím silnou logickou kontradikci, která staví námitku od Boelen do slabé pozice (Boelen 1992: 12-13).

Pozorovatel, jehož identita není komunitě známa, se nemusí starat, jestli je jeho chování kompatibilní s rolí výzkumníka-pozorovatele. To však nebyl případ Whyta ani Boelen a takoví výzkumníci musí mít jasno v tom, jak se v terénu chovat, aby si zajistili bezproblémový přístup k datům. Lofland a Lofland (1995) vidí dva hlavní způsoby jak zajistit, že bude výzkumník komunitou přijat a přitom si nemusel potlačovat vlastní

osobnost a předstírat, že je něco, co není. V první řadě je nutné nepředstavovat pro zkoumané lidi žádnou hrozbu, nebo ji aspoň držet v rozumné míře. Primárně se nejedná o ohrožení fyzické, jako spíše možný útok na sebedůvěru, hodnoty nebo sociální strukturu respondentů skrze sarkasmus, nezájem, pohrdání apod. Většinou bývá přijat spíše ten, kdo s respondenty jedná s úctou, chápavě a nezpochybňuje jejich pohled na svět. Druhou strategií je být tím „kdo nerozumí“, výzkumník přijímá úlohu studenta, kterého musí respondenti poučit o commonsensuálních praktikách, takže člověk je „akceptovaně sociálně nekompetentní“ a lidé jeho roli rozumí má větší šanci, že bude přijat (Lofland, Lofland: 1995: 55-56). Whyte tyto zásady splnil a v komunitě přijat byl. Dokonce se zmiňuje o tom, že není dobré chovat se konformně, protože když zjevně není Ital, mohlo by to vyvolat negativní reakci (Whyte 1993b: 316-317). Boelen tuto pozici dovedla do krajnosti, kdy chtěla být pouze hlasem lidí z Corneville, chtěla jim pomoci a poskytnout jim zadostiučinění za křivdu, kterou jim údajně Whyte způsobil a své vlastní hodnoty do interpretace, tak ideálně vůbec nezahrnout, nebo si to alespoň myslela. Taková neutrální pozice je velmi těžce udržitelná, protože z textu Boelen je zřetelné, že byla všechno jen ne neutrální. Vždyť jenom svým výzkumným záměrem se neutrality vzdává (Boelen 1992: 12).

I když se podaří vědci dostat se do terénu a začít provádět rozhovory a pozorování, je možné, že mu stále zůstávají některé dveře zavřené. K tomu je potřeba získat uvnitř komunity spojence tzv. gatekeepera. Ve Whytově případě byl tímto klíčovým spolupracovníkem Doc, takoví spolupracovníci však otevírají více než jen další lidi a prostředí, umožňují také hlubší porozumění zkoumané komunitě. Jsou také důležití v tom, že skrze ně získává výzkumník status insidera. Pro validitu dat je ideální, abych takových klíčových informátorů měl výzkumník k dispozici hned několik (Lofland, Lofland 1995: 60-61). Problém získání přístupu se však zcela nepřekrývá se získáním informovaného souhlasu. Problematická je definice „informovaného“ souhlasu. Klíčový informátor, který není vzdělaný v humanitním oboru,

těžko může porozumět úskalím, které se mohou objevit s jeho participací na výzkumu. Výzkumník proto musí reflektovat, jaké konsekvence může mít jeho způsob, kterým získal do komunity přístup. Kdo mu dal souhlas k participaci a k čemu. V poslední době se ve výzkumu prosazuje nutnost písemného informovaného souhlasu, který má především chránit všechny zúčastněné strany, jak výzkumníka, tak informátora a jednoznačně nastavit podmínky spolupráce. Největším problémem se však zdá být otázka, jaký souhlas je skutečně „informovaný“. Výzkumník by měl tento souhlas reflektovat nejen na začátku, ale i v průběhu výzkumu a zvážit jestli tím zve informátora i k reflexi svého písemného výstupu nebo k analýze dat. Podmínky, za kterých byl souhlas podepsán, se mohou během výzkumu změnit. Může se stát, že se informátorovi nebude výstup zamlouvat, nebude podle jeho představ, protože výzkumník může dojít (což se stane vždy) k významovým rovinám, o kterých neměl zezáčátku ani ponětí. Velmi eticky problematické pak je, jestli dát informátorovi možnost text před zveřejněním vůbec číst (Miller, Bell 2002: 56, 65-66). Žádný souhlas kromě verbálního Whyte v době SCS neměl a Boelen obvinila na základě rozhovorů s Docovými syny, že mu Whyte zničil život, protože selhal v reflexi toho, jaké důsledky může popisem jeho pozice v komunitě mít. Whyte se ke způsobené škodě vyjádřil takto:

“Jaký dopad měla má kniha na život v Corneville? Nemám důkazy o tom, že by nějak ovlivnila život v Corneville a kromě lidí, kterým jsem poslal kopii ji téměř nikdo ani nečetl...” (Whyte 1993b: 343).

Boelen kontruje:

„Mé rozhovory odhalily, že se lidé cítí knihou všeobecně poškozeni, a to především tím, že Whyte označil jejich komunitu jako slum, socializaci mužů na ulicích jako vytváření gangů a přecenil důležitost mafiánů a přehlédli roli rodiny.“ (Boelen 1992: 15).

Je důležité položit si otázku, kdo by měl výzkum nejlépe provádět. Jaké jsou charakteristiky dobrého výzkumníka v žánru etnografie. Pozice insidera umožňuje provést výzkum více senzitivně a reflexivně. Znamená

to mít lehčí přístup do komunity, schopnost ptát se na relevantnější otázky a být schopen rozeznat i nevyřčená pravidla a co je nejpodstatnější podat „pravdivější“ „autentičtější“ porozumění dané kultury. Na druhou stranu se dá očekávat, že jsou insideři nepochybně zaujatí a příliš blízcí dané kultuře na to, aby se ptali na nepohodlné otázky. Problém této perspektivy je ten, že ignoruje fakt, že i v rámci insiderů existují značné rozdíly, které ovlivňují podobu zjištění. Mezi takové patří například gender, třída, vzdělání nebo etnicita. V SCS jsou k vidění všechny tyto bariéry. V případě Whyta i Boelen je to především gender a vzdělání, ale i třída. Pak se nutně nabízí otázka, jestli výzkumník, který se považuje za insidera, je skutečně insider. Díky západnímu modelu vzdělání se může stát, že místní výzkumník může svoji komunitu kulturně marginalizovat. Pro domorodé výzkumníky nestačí jen výzkum provádět podle zaběhnutých metod, ale přímo se na tvorbě výzkumného diskursu, který definuje pravidla, jak poznávat „druhé“ podílí. Boelen se o vytvoření takových pravidel pokusila, postavila se proti, podle jejího názoru, nekorektní epistemologii vytvořené bílou střední třídou protkanou předsudky, kterou reprezentoval Whyte (Boelen 1992: 46). Výzkumník nemusí být nutně Ital, jak jsme viděli v SCS, ale měl by disponovat kulturními znalostmi, aby dokázal přesně interpretovat a zasadit životní zkušenosti obyvatel Corneville do patřičného kontextu. Tato pozice z výzkumu sice nevylučuje výzkumníky outsidersy, ale insideři by měli vždy spoluvytvářet pravidla pro poznávání jejich komunity. Narayan (1993 in Bishop 2005) naznačuje, že už není relevantní přemýšlet, jestli je výzkumník insider nebo outsider, ale spíše: „se zaměřit na mocenské vztahy a kvalitu reciprocity mezi výzkumníkem a informátory, aby výzkumník zajistil, že je k informátorům přistoupeno jako k lidem, kteří mají vlastní hodnoty, motivace, úhly pohledu nebo dilemata“ (Narayan 1993 cit in Bishop: 2005: 113).

Boelen vyslovila pochybnost, zda byl Whyte skutečně insiderem. Prvním důvodem bylo to, že „Whyte neuměl italsky, neznal italskou kulturu a hodnotový systém“. Na náhled do „skutečné“ povahy místní

sociální struktury neměl „dostatek zpětné vazby od informátorů“ a „okradl se tak o cenný náhled do italského života“. Zatímco Boelen prováděla interview v italštině (Boelen 1992: 12, 13, 26, 36). Whyte se k těmto „pochybením“ přiznává, ale nepovažuje je za chybné. Sám podotýká, že ve složce „rodina“ neměl dost dat (Whyte 1993b: 322, 324). Je zřejmé, že situaci měl ztíženou díky „striktní genderové segregaci“, o které Boelen hovoří (Boelen 1992: 26). Ostatně ona sama říká, že „nikdy neměla jako Whyte pocit, že je vetřelec, cítila se jako přítel“. Whyte naopak podotkl, že občas měl pocit, že „by ho tam radši neviděli“. Svoji odlišnost také zdůraznil tímto výrokem „Lidé mě nechtěli mít, abych byl stejný jako oni, ale tím, že jsem byl jiný, byl jsem pro ně zajímavý“ (Whyte 1993b: 283, 304; Boelen 1992: 37).

Etická stránka věci je komplikovaná. Boelen Whyta tvrdě kritizuje. Nejzásadnějším „smrtným hříchem“ je podle ní to, že Whyte nedal svým informátorům knihu ke zpětné vazbě (Boelen 1992: 33-34, 44). Whyte na to kontruje, že neexistuje žádný akademický etický kodex, který by výzkumníka zavazoval konzultovat podobu výstupu s informátory (Whyte 1993b: 361-362). Dále ho obviňuje, že knihu psal v „mladickém nadšení“, a protože na střední psal prózu, tak považuje jeho závěry za „zkreslené“. „Rozmazaná hranice mezi vědou a fikcí“ je pojem, kterým charakterizuje Whytův styl psaní (Boelen 1992: 34).

Boelen (1992) tvrdí, že způsobem provedení výzkumu a jak napsal o svém pobytu v Corneville knihu, obyvatelům uškodil. Nedostali možnost, aby byli vyslyšeni. Sama má na konci textu poznámku, že je její verze schválena několika klíčovými postavami z knihy (Boelen 1992: 15, 50). Whyte však tvrdí, že knihu s Docem a okrajově i se Samem Franco konzultoval (Whyte 1993a: 289). Whyte jim však nepřiznal autorství, zřejmě psal knihu sám za sebe a jakožto vědec a člen akademické obce, která má pevná pravidla, jak je poznání produkováno, se jimi řídil. Jeho informátoři nebyli vyškolení sociální vědci, a tak nemohli v rámci vědeckého diskursu produkovat poznání na takové úrovni, aby byli uvedeni jako spoluautoři, jak si to přeje Boelen (Boelen 1992: 35-36). Je

v pořádku nechat informátory do práce nahlédnout, jen je otázkou, do jaké míry je moudré nechat je do podoby textu zasahovat, aby se pak nestalo, že z původního textu nic nezůstane, neboť se dá předpokládat, že informátoři nemají obvykle ani tak zájem podat „objektivní“ jako spíše pozitivní výpověď o své komunitě, bez nějaké výrazné sebereflexe.

I s těmi nejlepšími úmysly, výborným řemeslným provedením a dokonce i s výstižností konkrétního příběhu, reprezentování druhých je v rámci (nejen) etnografie citlivá a komplikovaná záležitost. Reprezentace má následky, a tak jak jsou lidé představeni, je k nim i přistupováno. Když člověk vidí televizní dokument, nebo čte knihu o nějaké komunitě, jako je SCS, jedná se o zkušenost, skrze kterou divák nějak interpretuje příběh, který už je interpretací autora etnografie. Tento řetězec interpretací klade etnografa do pozice velké zodpovědnosti (Madison 2005: 3-4).

Vztah k informátorům vnímá Boelen (1992) jako silně etickou záležitost. Podat informátorům výsledný text k revizi je podle ní etickou povinností výzkumníka. Hlavní důvod je ten, že informátoři takto mohou zajistit, že se na svět dostane skutečně pravdivý a nezaujatý text. Hodnota leží v přesné interpretaci diskursu informátorů, kdy diskurs výzkumníka by v knize v ideálním případě neměl být vůbec přítomen (Boelen 1992: 12, 50).

5.4 Vztah mezi profilem výzkumníka, jeho ideologií a legitimizací pravdy

Ideologická základna je i přes zásadní vyhranění se Boelen vůči Whytovi v jistých prvcích podobná. Oba jsou (post)pozitivisté, kteří věří, že pravda tam venku je, jenom je potřeba ji poznat. Zatímco Boelen věří v hierarchii pravd, jak už jsem zmiňoval výše, tzn., že čím blíže má výzkumník ke komunitě, tím lépe. Whyte je toho názoru, že cesta k pravdě je otevřená každému, ale výzkumník musí být „reflexivní“ ke své pozici, tzn. musí mít nějakou sociologickou imaginaci, která ho k pravdě dovede (Whyte 1993b: 370).

Whyte sám zmapoval pravidla, podle kterých uskutečnil svůj výzkum. Ta jsou podle něj zvláště důležitá. Reflektoval takto sám sebe, aby objasnil, jakým způsobem došel ke svým závěrům, ke své „pravdě“. Jeho způsob myšlení je založený na pozitivistické logice. Člověk je sociální tvor a díky tomu se propojují diskursy výzkumníka a informátorů. Whyte podotýká, že jeho osobní život, pozice a zážitky v Corneville jsou klíčem k pochopení toho, jak analýza dat a vůbec celý výzkum proběhl. Osobní zážitky výzkumníka vytvářejí pro sesbíraná data vzorce, které umožní explanaci (Whyte 1993b: 280-281). Diskurs je hluboce zakořeněn v jedinci a při analýze světa si ani neuvědomuje celý proces a ten tak probíhá podvědomě. Pro sociální vědy z toho vyplývá, že tento proces, který je běžně nevědomý, je třeba vynést na povrch a zmapovat, v pochopení tohoto procesu leží největší vědecká hodnota, které je možné dosáhnout. Každý výzkumník má unikátní vnímání reality, a proto je každá výzkumná zpráva nenapodobitelným unikátem.

Když má výzkumník jasno, čím se chce zabývat na obecné rovině, přichází čas zabývat se konkrétními otázkami a problémy, které se tohoto tématu týkají. Whyte v tomto ohledu práci s literaturou trochu zanedbal, ale bylo to z toho důvodu, že relevantní literatury nebylo dostatek a na chicagskou školu ne tak úplně navázal⁹. V první řadě, je třeba si přečíst a prozkoumat jiné studie, které se daného tématu dotýkají. Je důležité k nim přistupovat kriticky, aby se vlastní výzkum nestal pouhou replikací nebo sumarizací již zjištěných poznatků, ale zase není dobré k nim přistupovat jako k nepoužitelnému a bezcennému materiálu. Je výhodné přistupovat k jiným studiím sice kriticky, ale také z nich čerpat inspiraci. Studie, které jsou dobře použitelné je dobré nějakým způsobem rozšířit a nějak na ně navázat. Takovými texty jsou nejenom ty, se kterými vědec souhlasí, ale i ty, které staví do kontrastu se svým postojem, protože mu to pomůže v rozvoji kritického myšlení a ujasnění si vlastní pozice. Jiné práce slouží jako nástroj vytvoření výzkumného postupu, metody a co je nejdůležitější obohacují korpus výzkumníkových tematických znalostí. Vědec se tímto

---

⁹ Viz. Kapitola 2.1 této práce o kontextu pod kterým SCS vznikala

stává součástí komunity výzkumníků, kteří sdílejí nějaký způsob interpretací světa a jsou v rámci komunity ve všeobecné debatě. Jeden navazuje na druhého, odkazují na sebe ve svých pracích, někdy spolu souhlasí a někdy naopak. Je na jednu stranu škoda, že Boelen nevyužila plný potenciál své práce a na Whyta navázala velmi kriticky. Je dobré si uvědomit, že jako člen nějaké komunity, která interpretuje nějaké sociální jevy, je každý výzkumník, jakožto člen komunity, jejímž principům se podřídil zodpovědný za to, o čem komunita jako celek vypovídá a jakým způsobem to dělá (Madison 2005: 20). Whyte i Boelen nebyli výjimkou a jejich epistemologická východiska byla formována podle těchto principů a v debatě docházelo ke zdůrazňování důležitosti příslušnosti ke komunitě nebo původu, jak jsem již naznačil v úvodní části analýzy.

Whytovo ideologické zázemí tedy hrálo významnou úlohu pro celou epistemologii, což si on sám velmi dobře uvědomuje. V době SCS byl členem akademické komunity, která svým diskursem ovlivnila skrze předsudky vůči italské komunitě náladu ve společnosti a naopak (Whyte 1993a: 293-294). Výchozí akademická obec a kontext USA 40. let 20. století jsou pro uchopení výzkumu velmi důležité, protože vědci formují objekt zájmu a nastavují nejenom pouhé metody sběru dat, ale na obecné úrovni ustavují celou epistemologii. Říkají výzkumníkovi, jaká by měla být jeho pozice vůči informátorům, jaká by měla být pozice, ze které bude o komunitě vypovídat. Diskurs operuje na všech úrovních abstraktnosti. Formuje způsoby výzkumníkova myšlení o světě. Pro formování pravidel jsou důležití předchůdci, tedy lidé, kteří se o podobný výzkum pokoušeli už před výzkumníkem. Každý vědec se ve své práci odkazuje na zavedené autority, o které opírá validitu svých premis. Tito předchůdci vyšlapávají cestu poznání, po které se výzkumník vydá, a tak mu ustanovují možné předměty zájmu. Každá věda svým diskursem vytváří repertoár možných objektů, ze kterých si výzkumník vybírá, objekty, které leží mimo výzkumníkův diskurs, jsou pro něj neviditelné. I když přijde s novými zjištěními a novými pravidly, vždy navazuje na již dříve ustanovená pravidla. Konkrétně byly výzkumné cíle a předměty zájmu

definovány takto: Whyte uvažuje o tom, jak se dostat k poznání sociálního prostředí Corneville:

„V tomto průzkumu Corneville se budeme trochu zabývat lidmi obecně. Potkáme konkrétní lidi a budeme pozorovat konkrétní věci, které dělají. Podstatný je obecný vzorec života, ale dá se sestavit pouze skrze pozorování lidí, jejichž činy tento vzorec utváří.....Pokud se nám podaří tyto lidi poznat zblízka a pochopit vztahy mezi malou rybou a malou rybou, velkou rybou a malou rybou a velkou rybou a velkou rybou, potom víme jak funguje společnost v Corneville. Na základě těchto znalostí je možné zjistit a vysvětlit komu jsou lidé oddaní a jak moc jsou pro ně důležité politické a gangsterské aktivity.“ (Whyte 1993b: xix-xx)

Boelen popisuje cíl své práce pro změnu takto:

„V tomto článku je mým cílem poukázat na možná nebezpečí v rámci etnografických studií, které se pokoušejí interpretovat sociální strukturu subkultur, se kterými nejsou sociální vědci obeznámeni. Díky inklinaci k zohledňování vlastních přesvědčení a hodnotových systémů a díky neposkytnutí prostoru pro vyjádření vlastních perspektiv zkoumané populace, mohou vědci vynášet stereotypní hodnocení na situace, kterým nerozumí a čelit riziku, že popíšu charakteristické zvyklosti ve skupině překrouceně. Mým cílem je pokusit se uplatnit mezikulturní perspektivu na Whytova data za účelem poukázání na zkreslení, které je jejich pevnou součástí, i když neúmyslně. Tato zkreslení jsou způsobena sociální strukturou, která působí na tyto myšlenky, když vznikají.....hodlám naslouchat hlasu lidí, popsat jejich pohledy na věc a porovnat je s Whytovými zjištěními. Pokusila jsem se také objasnit důvody toho, proč se objevilo tolik rozdílů.....Při sběru dat od členů „gangu“, jsem se musela spolehnout na jejich staré vzpomínky, což nepochybně vytváří problém validity. Nostalgie nepochybně mohla pokroutit fakta. Nicméně

metodologické limitace spojené se vzpomínkami by neměly být zaměňovány s úmyslným zkreslováním nebo špatnou pamětí.....(Boelen 1992: 12,14).

Boelen sice na Whyta navazuje, ale v negativním duchu, který je patrný už z definice jejího cíle, což při porovnání s Whytovým pionýrským přístupem zvláště vynikne. Již toto ovlivňuje způsob, jakým k výzkumu přistoupila. Tím si vysvětlují proč je její výzkum tak negativně laděný. Její zjištění zkrátka nemohla při takto nastaveném cíli podobná.

Již definice domorodce může být problematická nejen pro výzkumníky, ale dokonce i pro samotné členy zkoumané komunity. Na jednu stranu jsou dědici jistého kulturního odkazu a identity, na druhou stranu žijí na území nové, dominantní kultury, jejíž jsou součástí. Zatímco dominantní kultura chce mít jasno o těch „ostatních“ sami členové komunity chtějí být mimo definici, komplikovaní, volní a především rovnoprávní a považování za stejně lidské jako každý jiný člověk. V tomto problému se pak objevují různé identity, které se různě proměňují (Ital, žena, člen slumu). Tyto komunity zpravidla nejsou homogenní, i když tak mohou zvnějšku vypadat, jejich členové vůbec nemusí řešit stejné problémy a nejsou izolovaní vlivů okolního světa. Stejně jako v každé jiné komunitě i v Corneville lze nalézt interní mocenské hierarchie. Stejně tak, jsou zde relevantní genderové, ekonomické, třídní, věkové, jazykové a náboženské rozdíly a s nimi spojené problémy. Otevírání vědy vedlo k tomu, že v 70. letech se začal rozmáhat politický aktivismus lidí z minoritních komunit, kterým se chtěli prezentovat a umožnit být vyslyšeni (Smith 2005: 87). To se shoduje s tím, co bylo cílem Boelen i Whyta. Oba šli do terénu zachraňovat nebohé Italy, zatímco ti si v klidu žili svými životy. Whyte pravděpodobně zveličil životní útrapy Cornevillských, aby mu to lépe sedělo na „slum“. Boelen zase potřebovala ukázat, jak bylo Italům Whytem „ublíženo“ a udělala tak z Whyta zloducha. Přitom sami obyvatelé Corneville s největší pravděpodobností o podobné „spasitelské snahy“ nestáli. Chtějí si žít své životy a být

považování za rovné ostatním. Zřejmě proto se jim nelíbilo, že Whyte vykreslil prostředí Corneville jako slum, protože to z nich udělalo chudáky, za které se oni nepovažovali (Boelen 1992: 33). Pak sebrala svá data Boelen a pokusila se je zachránit podruhé. Provedla rozhovory, které podle jejích slov ukázaly „pravdu“. V rozhovorech se snažila držet stejnou strukturu jako Whyte, aby dokázala, že se mýlil a ona odhalila „pravdu“ (ibid: 34-35). Její přístup na první pohled vypadá sice postmodernisticky, protože podle svých slov zprostředkovává perspektivy utlačovaných a kritizuje Whyta za jeho etnocentrický pohled, ale i přes její snahu se zapletla do velmi podobného problému jako sám Whyte, kterého tak vehementně kritizuje. Text od Boelen trpí téměř všemi „neduhy“, o kterých hovoří Alvesson (2002). Velmi dobře to ilustruje definice výzkumného záměru. Celý text je laděn kriticky a útočně vůči Whytovi. Boelen neprováděla vlastní nezávislý sběr dat např. skrze pozorování, ale pouze rozhovory, jejichž cílem bylo zpochybnit Whytova zjištění.

V textu Boelen (1992) bych rád označil několik hlavních problematických bodů, a to v kontextu možných slabin dekonstruktivistického přístupu. Boelen bere za nezpochybnitelné, že jako žena a Italka je pro výzkum lépe kvalifikovaná než Whyte a staví ho do role člověka, který obyvatele Corneville svým etnocentrickým přístupem Corneville poškodil. Navíc vznáší otázku, zda Whyte vůbec dosáhl v rámci komunity statusu insidera (Boelen 1992: 18, 28). Možný problém tkví v tom, že pokud Boelen mluví z nějaké pozice, která je podepřená a kvalifikovaná konkrétními charakteristikami výzkumníka, dopouští se stejného „přestupku“ proti pluralitě identit jako Whyte. Dále předpoklad, že jedna pozice je lepší než jiná libovolná pozice (v tomto případě Italka je kvalifikovanější než Američan) je v postmoderní terminologii etnocentrický.

Za další kritizuje Boelen Whyta, že byl zaslepen společensky vynucenými předsudky, které způsobily zkreslení, která jsou demonstrací nadvlády bílé střední třídy (Boelen 1992: 47). Boelen už ale nereflektuje, že dle stejného principu musí tím pádem dojít ke zkreslení v datech i při

její interpretaci, neboť i ona má svůj ideologický profil. Otázka, kterou by si měl vědec položit, zní: „Kdo jsem?“ Současné i minulé životní zkušenosti, které formují osobnost člověka jako unikátního individua, ho povedou k položení konkrétních otázek, týkajících se světa kolem nás a důvodů proč jsou věci, tak jak jsou. Je důležité zohledňovat vlastní osobní životní zkušenosti a znalosti, které se výzkumníkovi podařilo do doby výzkumu nashromáždit, stejně jako intuici nebo instinkty, které ho přivedly ke konkrétnímu výzkumnému problému. Samozřejmě, že ne vždy ví výzkumník přesně, co ho tímto směrem vlastně táhne, ale to nevadí, důležité je položit si tyto otázky, na které zná odpověď jenom on sám: „Co mě skutečně zajímá?“, „O čem se chci dozvědět víc?“, „Co mi ve společnosti přijde nejvíc zneklidňující?“, nebo i hlubší otázky jako: „Jakou duši musím vdechnout své práci?“. Od odpovědí na tyto otázky je dobré se odpíchnout při dalším postupu (Madison 2005: 19).

Achillovou patou textu od Boelen (1992) je, že neprovedla vlastní nezávislou replikaci výzkumu, ale zaměřila se pouze na vyvracení vybraných problematických tvrzení, čemuž byla přizpůsobena i struktura provedených rozhovorů. V textu nabídla Boelen mnoho kritiky, ale nenabídla plnohodnotný alternativní pohled. Nevyužila potenciál, který v sobě skrývala možnost podat vlastní nezávislou verzi příběhu. Pozitivní přínos pro epistemologii vědy však nahradila až nečekaně intenzivní debata, která se kolem SCS později rozpoutala.

I Boelen se dostává do začarovaného kruhu plného kontradikcí. Sice kritizuje Whyta za to, jak získal zkreslená zjištění, ale její metodologie byla, jak sama říká, záměrně velmi podobná té Whytově, ptala se stejných lidí na stejné věci.

„Nevyhnutelně se tak nabízí otázka, jak se pozná, kdo měl vlastně pravdu a kdo sebral ta „správná“ data. Nicméně metodologické limitace spojené se vzpomínkami by neměly být zaměňovány s úmyslným zkreslováním nebo špatnou pamětí (Boelen 1992: 14)“

Tímto velmi zajímavým výrokem si Boelen sama pod sebou podřezává větev, protože vlastně přiznává, že i její výzkum má metodologické limity, které souvisí s tím, že je replikace prováděna s velkým časovým odstupem, a že obyvatelé Corneville si sice nejspíš spoustu věcí v paměti poupraví a díky tomu to, co v rozhovorech zazní, nemusí mít s objektivní realitou nic společného. To ji ale nezabrání v tom, aby o jednu větu později klidně tvrdila, že to nevádí, a že její verze je i tak lepší než ta Whytova.

Whyte než šel do terénu, znal kategorie, které bude možné zkoumat. Měl definováno, že jde prozkoumat slum a gangy. Kategorie, o kterých se domníval, že na ně jeho poznání nedosáhne, jednoduše vypustil. Whyte vůbec nezastírá, že se v jeho případě jednalo o „partial truth“, ale částečnost pravdy nesnižuje při dodržení hluboké reflexe její objektivní vědeckou hodnotu. Whytova pozice byla tedy ohraničena schopností jeho poznání. Baval se s mladší generací, která uměla anglicky, bavil se s muži. Ta část pravdy, kterou nebyl schopen kvůli limitacím své pozice poznat, je u něj záměrně zamlčená (Whyte 1993b: 324).

Zúčastněné pozorování bylo metodou, která nebyla ve Whytově době jasně ustanovena. V dnešní době je jasně definováno, jak by zúčastněné pozorování mělo probíhat. Do značné míry vychází právě ze SCS. Nicméně i přes nejasnou definici pozorování se Whyte musel řídit etickým kodexem, který definoval i jeho pozici v komunitě, definoval nový pojem, kdo je „insider“. Etický kód ho však nenutil dát knihu k revizi informátorům a Whyte to také neudělal (Whyte 1993a: 289). Byl si zřejmě vědom rozdílu v diskurzech a toho, jaký dopad by taková revize od lidí s odlišnými představami o světě měla na vědeckou hodnotu jeho práce. Tuto metodu použil, protože byl ideologicky orientovaný na sociální změnu a chtěl pro tuto komunitu reálně něco udělat. Tato metoda se mu zdála jako pro tento účel nejlepší. Domníval se, že čím více budou běžní Američané o Italských přistěhovalcích vědět, tím méně budou proti nim mít předsudků (Whyte 1993a: 293).

Whytovu pozici také ovlivnilo to, že měl literární sklony, na střední škole psal povídky. U původní SCS Whyte hovoří o tom, že se cítil být ekonomem a antropologem. Do terénu nevstoupil jako spisovatel (Whyte 1993b: 281-282). Měl tedy jasně vymezenou hranici mezi identitou spisovatele a vědce. Tuto hranici Boelen zpochybnila, tvrdí, že identita literáta negativně ovlivnila Whytovo strategii poznání a výrazně snížila její vědeckou hodnotu (Boelen 1992: 46).

Důvodem proč se strhla tato epistemologická debata právě kolem SCS je to, že je tak známá a je udávána jako příklad toho, jak by se podobný výzkum měl provádět správně, v rámci etnografického diskursu je dominantní. Etnografie se však jako žánr dynamicky vyvíjí, a vzhledem k novým pravidlům, byla jen otázka času, než se objeví někdo s alternativním pojetím (diskursivním typem) a pokusí se tuto mocenskou hegemonii zpochybnit.

U Boelen je vidět implicitní vliv feministického myšlení. Sice žádného významného feministického/feministickou autora/ku necituje, ale její glorifikování úlohy ženy, která je neviditelná a nedoceněná z feministických vlivů vychází. Whyte naopak přiznává, že ho ovlivnila dobová akademická ideologie a předsudky (on to nazývá „předpoklady“) vůči italským imigrantům. Byl reformistou, který považoval imigrantskou komunitu za chudou, žijící v nevyhovujících podmínkách a chtěl napomoci nějaké společenské změně, byl tedy angažovaným vědcem (Whyte 1993b: 282). Boelen tento akademický diskurs považuje za diskriminační, zaujatý a tím pádem pro zkoumání Corneville nevyhovující, dokonce s těmi následky, že je informátorům, alespoň dle jejich názoru, ublíženo (Boelen 1992: 46, 50).

Problém textu Boelen vidím v tom, že jí nešlo ani tak o vytvoření vlastní „partial truth“. V textu se zaměřila vyloženě na podryvání a zpochybňování Whytových zjištění a to na úkor toho, aby podala vlastní skutečně komplexní pohled na Corneville. Data na to nepochybně měla, ale text není strukturovaný jako nezávislá replikace. V textu se omezuje na vyvracení Whytových tvrzení, která pouze uvádí na pravou míru ze

svého pohledu. Jak říká Denzin (1992) slyšeli jsme dva příběhy, avšak pouze podle jedné epistemologie. Jak Whyte tak Boelen tvrdí, že právě jeho/její příběh je správný a příběh toho druhého je špatně. Předpokládají, že právě jejich zrcadlo, které nastavili komunitě je to nejpravdivější a nejlepší (Denzin 1992: 124). Ani jedna strana příliš nepočítá s tím, že se perspektivy, názory a zkušenosti informátorů mění, a že není tak překvapující, že došli každý k jiné verzi a nelze určit, která z nich je hodnotnější a lepší. Boelen de facto nikam epistemologicky výzkum neposunula, protože se nedokázala vymanit z (post)pozitivistického přístupu, který selektivně doplnila post-modernistickým dekonstruktivismem. Pokud šlo o kritiku Whyta byla velmi relativistická, ale jakmile mluvila o vlastních závěrech, byla velmi pozitivistická.

Až v kontextu pozdější debaty dokázali jiní autoři jako Denzin (1992) a Richardson (1992) poukázat na možné důvody proč došli oba k tak rozdílným názorům, které jsou však stejně hodnotné. Výrazným problémem je však umožnit pluralitu pravd a přitom naprosto nerezignovat na možnost sdíleného a „objektivního“ vědeckého poznání. Možným řešením takového dilematu je připustit pluralitu pravd, které jsou rovnocenné, přičemž je zajímavé reflektovat autority výzkumníků a sledovat jak hranice diskursů a jejich individuální biografie ovlivňují výstup. Nedošli ke stejným závěrům, protože prostě nemohli. Jiná doba, jiní lidé (sice stejní, ale u Boelen už v jiné verzi), jiný kontext a vzniká jiný nezávislý příběh. Zajděme v této úvaze ještě dál. Je na místě položit si otázku, jestli by Boelen došla ke stejným závěrům, kdyby měla možnost, dělat svůj výzkum souběžně s Whytem. Směle předpokládám, že v takovém případě bych porovnával rovnou tři odlišné příběhy, protože vzhledem k dobovému akademickému diskursu by zřejmě Boelen podala ještě úplně odlišný výklad života v Corneville.

Boelen trestuhodně ignorovala poststrukturalistické teorie, které problematizují možnost objektivního poznání a přinášejí „partial truth“. Díky tomu trochu paradoxně popis Corneville nijak nezlepšila, ani neupřesnila, i když to bylo jejím cílem. Nereflektuje, že identita

pozorovatele se nevyhnutelně stává součástí příběhu a pomáhá ho tak spoluvytvářet, což nezávislé pozitivistické pozorování znemožňuje (Denzin 1992: 127).

Denzin (1992) upozorňuje, že oba autoři trpěli pastýřským komplexem, protože měli pocit, že musí jít do terénu a subjekty „zachránit“, což je dáno některými dobovými filmy, které byly naturalistické a zdůrazňovaly těžkosti, kterým musí lidé čelit v nepřátelské a nehostinném prostředí. Whyte alespoň v jistém směru poskytl svojí verzi příběhu. Boelen svoji práci srazila ignorováním poststrukturalistického vývoje epistemologie a neschopností vytvořit vlastní nezávislý popis reality (Denzin 1992: 128). Kdyby Boelen napsala vlastní knihu, která by Whyta doplnila a soustředila by se na rodinu, jednalo by se podle slov Richardson (1992) o přínosnější text, který by vědění rozšířil. Data na to měla, ale místo toho „utopila“ celý potenciál dat ve snaze zpochybnit Whytovu pozici, zejména mohla mnohem lépe skutečně popsat perspektivy Cornevillských žen, které skutečně v SCS chybí, ale tento prázdný prostor, který vznikl tím, že Whyta perspektivy žen nezajímaly, zůstal nezaplňený (Richardson 1992: 107).

Podle Boelen by výzkumník měl být obeznámen s terénem, do kterého vstupuje, aby ho mohl kvalifikovaně zkoumat. Takto je podle ní definována pozice insidera. Kdo komunitu předem nezná, ten ji nemůže poznat, protože není obeznámen s diskursem informátorů a nezná všechny aspekty pravdy, a ta mu tak zůstane skryta. Z metodologického hlediska Boelen hledala kulturní vzorce, hledala shodu s tím, co už znala předtím. Výzkumník by tedy podle ní těžko vytvořil úplně nové kulturní mapy. Může kvalitně vypovídat pouze o vzorcích, které dobře zná (Boelen 1992: 42, 43, 45). Výzkumník je takto spoután hranicemi jednotlivých diskursů. Jeho vlastní diskurs ho omezuje a brání mu v poznání pravdy, pokud je příliš vzdálený od diskursu informátorů. Whyte se podle ní stal obětí dobových stereotypů, které mu znemožnily poznat „pravdu“.

Soudobou epistemologii výzkumu tento spor posouvá hlavně v tom, že vznáší otázku, jak vypadá kvalitní a pravdivé vědecké poznání, jakými

pravidly by se měl tento proces řídit, jaká kritéria pravdy. Ukázala se síla „partial truths“. Etnografie je velmi silnou disciplínou a může nabídnout hodnotné vědecké poznání i přes nemožnost dosáhnout absolutního a kompletního popisu diskursů. Ty nemohou být ani komplexně poznány, protože nelze určit jejich hranice.

6 ZÁVĚR

V této práci jsem se věnoval sporu ohledně debaty SCS sporu o pravdu a jejím implikacím pro metodologii a epistemologii výzkumu. Nejprve jsem nastínil kontext z hlediska reality doby, ve které byla původní kniha napsána. V kapitole 3 jsem se věnoval teoretickému kontextu, ve kterém debata probíhala, a poté jsem na tyto teorie empiricky navázal analýzou textů v kapitole 5, které pojednávají o SCS. Whyte i Boelen byli pozitivisté, ale debatu je třeba číst v kontextu post-moderních teorií, které celou debatu učinily zajímavou.

Ty jsou důležité, protože poukazují na vliv výzkumníkovy identity, osobní biografie a akademického diskursu na výsledný text. Argumentoval jsem, že postmodernismus je lepší chápat spíše ve smyslu dalšího vývojového stupně modernismu, než jako jeho naprostého překonání, protože kdybychom se kompletně vzdali možnosti přenositelnosti zkušenosti, jak někteří krajní dekonstruktivisté prosazují, znemožnilo by to vědecké poznání a veškerá vědecká produkce by byla redukována na literární žánr. Výzkumníkovy genderové, etnické a třídní identity formují zásadním způsobem jeho ideologické zázemí, které formuje strategii psaní a v návaznosti na to i vztah mezi realitou a jejím popisem ve formě textu a chápáním objektivního, což jsem popsal v kapitole 5.2.

Výzkumníková přítomnost a pohyb v terénu, je nedílnou součástí textu a její popis je pro jeho pochopení zásadní. Debata má silný genderový rozměr a je škoda, že Boelen nevyužila svá data pro detailní popis struktury Cornevillské rodiny, protože jako žena měla k těmto datům snazší přístup. Místo toho se věnovala mužům na rozích ulice, aby dokázala, že se Whyte mýlil. Přístupu k informátorům a jejich roli ve výzkumu jsem se věnoval v kapitole 5.3. Ukázal jsem, že není úplně vhodné z informátorů vždy dělat spoluautory, neboť jsem ukázal, že i oni mají své partikulární zájmy a svoji perspektivu pohledu a výzkumník by měl v etnografii popisovat především svá zjištění a reflektovat svoji pozici.

V poslední části v kapitole 5.4 analýzy jsem zejména v návaznosti na koncepci částečných pravd v kapitole 3.3 diskutoval konstrukci pravdy a došel jsem zejména k tomu, že vůbec nevádí, když každý vědec dojde ve stejném prostředí k odlišným závěrům, ba právě naopak. To vyplývá z vývoje od pozitivismu k postmoderní kritice nastíněné ve třetí kapitole.

V analytické části práce jsem na konkrétních úryvcích ilustroval epistemologická úskalí etnografického výzkumu. Ani jeden z autorů nereflektoval svoji pozici a identitu výzkumníka v terénu. Tedy Whyte se o to později pokoušel, ale pouze v kontextu post-pozitivismu, což znamená, že se nevzdal naděje na možnost objektivní pravdy, která někde čeká v terénu, jen je potřeba ji objevit. Oba texty jsou ukázkou toho, jak se mohou lišit dva vědecké výstupy, které jsou pozitivistické a jsou psány i s podobným romantickým nádechem sociologa-zachránce v akci. Je na nich možné identifikovat vlivy ideologie na epistemologii. Oba autoři přišli do terénu jako angažovaní vědci, kteří chtěli obyvatelům Corneville pomoci v jejich nelehkých životech. Whyte chtěl sociální změnu, a aktivně o ní usiloval, proto popisuje Corneville jako „slum“. Boelen zase chtěla napravit křivdu, kterou Whyte údajně způsobil (Denzin 1992: 122-123). Úskalí tohoto přístupu je v tom, že to zásadním způsobem ovlivnilo oba příběhy, které jsou čtenáři vykládány a ani jeden z autorů není přes svůj pozitivistický pohled schopen svoji pozici v příběhu kriticky reflektovat. Důsledkem je to, že oba texty sklouzávají v některých ohledech skutečně k literární fikci a text Boelen (ne)pochopitelně nepracuje s poststrukturálními teoriemi a dokonce tvrdí, že její osobní perspektiva v textu vůbec není a pouze dává skrze sebe možnost promluvit ukřivděným.

Whyte píše čistě pozitivisticky, v apendixech se později přesunul, zřejmě i pod tíhou kritiky, směrem k post-pozitivismu. Pozice Boelen je o něco komplikovanější. Promítají se v ní vlivy několika směrů, které jsou vzájemné pomíchané a v textu je používá tak, jak se to zrovna hodí. Když má v úmyslu kritizovat Whyta, tak popisuje androgenní povahu vědy, poukazuje na to, jak akademický diskurs utlačuje druhé a kritizuje

Whytovu epistemologii, skrze kterou došel k neplatným závěrům a nepodchytil úlohu žen v Corneville. Tyto myšlenky provazuje se svými zjištěními, která jsou však prezentována čistě pozitivisticky. Ač to tak na první pohled nevypadá, oba vychází ze stejné pozitivistické epistemologie, která je uvěžňuje uvnitř jejich individuálních perspektiv.

Tato debata ukázala důležitost reflektování pozice výzkumníka, který není nikdy izolovanou objektivní entitou v terénu, ale je s příběhem, který vypráví, pevně spjat. Pokud si je výzkumník vědom, z jakého diskursu vychází jeho pozice, jaké jsou jeho osobní hodnoty nebo předsudky, a je schopen v takovém kontextu i práci napsat, pak vyprodukuje text, který je částečnou pravdou. Vědecká hodnota neleží v tom, že budeme určovat, kdo měl „lepší“ pravdu, nebo že se naopak vzdáme možnosti sdíleného porozumění úplně. Spočívá v tom, že připustíme pluralitu pravd a budeme sledovat identitu a osobní charakteristiky výzkumníka, který by je měl ve svém textu reflektovat a analyzovat způsoby, kterými je jeho pravda vytvářena.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ALVESSON, Mats. *Postmodernism and social research*. Buckingham: Open University, 2002. ISBN 03-352-0632-8.

ATKINSON, Paul a David SILVERMAN. Kunderova nesmrtelnost: Interview society a vynalézání Já. *Biograf*. 1998, č. 13, s. 1-25.

BHATIA, V, John FLOWERDEW a Rodney H JONES. *Advances in discourse studies*. New York: Routledge, 2008, ix, 262 p. ISBN 04-153-9810-X.

BISHOP, Rusell. Freeing ourselves from Neocolonial Domination in Research: A Kaupapa Maori Approach to Creating Knowledge. In: DENZIN, Norman K a Yvonna S LINCOLN. *The SAGE handbook of qualitative research*. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005, s. 109-138. ISBN 0761927573.

BLOMMAERT, J. a Chris BULCAEN. Critical Discourse Analysis. *Annual Review of Anthropology*. 2000, roč. 29, s. 447-466.

BOELEN, W. A. M. Street Corner Society: Cornerville Revisited. *Journal of Contemporary Ethnography* [online]. 1992-04-01, roč. 21, č. 1, s. 11-51 [cit. 2012-08-21]. ISSN 0891-2416. DOI: 10.1177/0891241692021001002.

Dostupné

z:

<http://jce.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0891241692021001002>

BOUDON, Raymond. *Bída Relativismu*. Sociologické nakladatelství (Slon), Praha 2011, 262 p., ISBN 978-80-7419-049-0.

CARRITHERS, Michael; Andrew BARRY, Ivan BRADY, Clifford GEERTZ, Roger M. KEESING, Paul A. ROTH, Robert A. RUBINSTEIN a Elvi WHITTAKER. Is Anthropology Art or Science? [and Comments and Reply]. *Current Anthropology*. 1990, roč. 31, č. 3, s. 263-282.

CLIFFORD, James. Introduction: Partial Truths. In: *Writing culture: the poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press, 1986, s. 1-27. ISBN 0-520-05729-5.

CURRY, Michael R. Postmodernism, Language, and the Strains of Modernism. *Annals of the Association of American Geographers*. 1991, roč. 81, č. 2, s. 210-228.

DENZIN, Norman. Whose Corneville is it, anyway?. *Journal of Contemporary Ethnography*. 1992, roč. 21, č. 1, s. 120-132.

EMBER, Carol R a Melvin EMBER. *Cross-cultural research methods*. Lanham, MD: AltaMira Press, 2001, viii, 164 p. ISBN 07-425-0427-1.

FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and social change*. Cambridge, MA: Polity Press, 1992, s. 12-36. ISBN 0-7456-0674-1.

FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. New York: Longman, 1995, xiii, 265 p. ISBN 05-822-1984-1.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. New York: Routledge, 2003, vi, 270 p. ISBN 04-152-5893-6.

FAY, Brian. *Současná filosofie sociálních věd: multikulturní přístup*. Vyd. 1. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002, 324 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 24. ISBN 80-864-2910-5.

FRANCIS, David a Stephen HESTER. *An Invitation to Ethnomethodology: Language, Society and Social Interaction*. Sage Publications, London 2004, ISBN 0 7619 6641 2.

GUBA, Egon G. a Yvone S. LINCOLN. Competing paradigms in qualitative research. In: DENZIN, Norman K. a Yvona S. LINCOLN. *Handbook of qualitative research*. London: Sage, 1994, s. 105-117.

HARDING, Sandra G. *Whose science? Whose knowledge?: thinking from women's lives*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1991, xii, 319 p. ISBN 08-014-9746-9.

JEŘÁBEK, Hynek. *Slavné sociologické výzkumy (1899-1949)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2014, 395 s. ISBN 978-80-7419-165-7.

LEVY I., Robert. Mead, Freeman, and Samoa: The Problem of Seeing as They are. *Ethos*. 1984, roč. 12, č. 1, s. 85-92.

LOFLAND, John a Lyn H. LOFLAND. *Analyzing social settings: a guide to qualitative observation and analysis*. 3rd ed. Belmont, Calif.: Wadsworth, 1995, xx, 267 p. 3. ISBN 05-342-4780-6.

MADGE, John., *The Origins of Scientific Sociology* The Free Press, New York, 1962, 600 p. ISBN 042272/808.

MADISON, D. *Critical ethnography: method, ethics, and performance*. Thousand Oaks, Calif.: Sage, 2005, xii, 245 p. ISBN 07-619-2916-9.

MARSHALL, Mac. The Wizard from Oz Meets the Wicked Witch of the East: Freeman, Mead, and Ethnographic Authority. *American Ethnologist*. 1993, roč. 20, č. 3, s. 604-617.

MILLER, Tina a Linda BELL. Consenting to what? Issues of Access, Gate-keeping and "Informed" Consent. In: *Ethics in qualitative research*. Repr. London: SAGE Publications, 2002, s. 53-69. ISBN 9780761973096.

MORAWSKA, Ewa T. *A sociology of immigration: (re)making multifaceted America*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009, ix, 290 p. ISBN 02-302-2395-8.

NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, s. 177-237. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), 39. sv. ISBN 978-80-86429-68-7.

NARDI, A. Bonnie. Review: The Height of Her Powers Margaret Mead's Samoa. *Feminist Studies*. 1984, roč. 10, č. 2, s. 323-337.

PETRUSEK, Miloslav; Alena MILTOVÁ a Alena VODÁKOVÁ: *Sociologické školy, směry, paradigmata*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 80-85850-81-8.

RICHARDSON, L. Trash on the Corner: Ethics and Technography. *Journal of Contemporary Ethnography*. 1992-04-01, roč. 21, č. 1, s. 103-119. ISSN 0891-2416. DOI: 10.1177/0891241692021001006. Dostupné z: <http://jce.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0891241692021001006>

ROGERS, Rebeca; Elizabeth MALANCHARUVIL-BERKES, Melissa MOSLEY, Diane HUI a Glynis O'GARRO JOSEPH. Critical Discourse Analysis in Education: A Review of the Literature. *Review of Educational Research*. 2005, roč. 75, č. 3, s. 365-416.

SMITH, Linda Tuhiwai. On Tricky Ground: Researching the Native in the Age of Uncertainty. In: DENZIN, Norman K a Yvonna S LINCOLN. *The*

SAGE handbook of qualitative research. 3rd ed. Thousand Oaks: Sage Publications, 2005, s. 85-108. ISBN 0761927573.

TAKET, Ann a Leroy WHITE. After OR: An Agenda for Postmodernism and Poststructuralism in OR. *The Journal of the Operational Research Society*. 1993, roč. 44, č. 9, s. 867-881.

WHYTE, William Foote. Revisiting "Street Corner Society". *Sociological Forum*. 1993a, roč. 8, č. 2, s. 285-298.

WHYTE, William Foote. *Street Corner Society: the Social Structure of an Italian Slum*. 4th ed. Chicago: University of Chicago Press, 1993b, xx, 398 p. ISBN 02-268-9545-9.

WODAK, Ruth. What is CDA about?: a summary of its history, important concepts and its developments. In: WODAK, Ruth a Michael MEYER. *Methods of critical discourse analysis*. Thousand Oaks [Calif.]: SAGE, 2001, s. 1-13. ISBN 0761961534.

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýzy a genderová identita*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, 197 p. Průhledy, sv. 7. ISBN 80-200-1752-6.

8 RESUMÉ

The aim of this thesis is to examine debate about book *Street Corner Society* in *Journal of Contemporary Ethnography* and its implications for methodology and epistemology of the research. W. F. Whyte and W. A. Boelen proposed different versions of one story about the immigrant community in USA. I consider their theoretical and epistemological basis and the ways they chose to support their scientific authority and their “right” version of the story using critical discourse analysis.

I discuss the options of contemporary epistemology by connecting the analysis with positivist, postmodern and feminist theories using the example of Whyte’s book *Street Corner Society* and Boelen’s text *Revisiting Corneville* to illustrate how scientifically valuable text should be produced and what should be the form of a partial truth and how should be the existence of objective reality denied. Such text should be sensitive to the position of researcher in the field and in the produced text. Then it is possible to construct partial truth. It allows us to share comprehension.